

2010 m.
atnaujintas leidimas

ES socialinės apsaugos nuostatos

Jūsų teisės judant Europos Sąjungoje

ES socialinės apsaugos koordinavimui

Europos Komisija

ES socialinės apsaugos nuostatos

Jūsų teisės judant Europos Sąjungoje

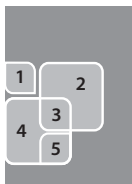
Europos Komisija

Užimtumo, socialinių reikalų ir lygių galimybių generalinis direktoratas
E3 skyrius

Rankraštis parengtas sausio mėn.

Nei Europos Komisija, nei joks jai atstovaujantis asmuo negali būti laikomi atsakingais už šiam leidinyje esančios informacijos panaudojimą.

Naudoti ar dauginti nuotraukas, kurios pagal autoriaus teises nepriklauso Europos Sąjungai, galima tik gavus autoriaus teisių turėtojo (-ų) leidimą.

© nuotraukos 1, 3: iStock

© nuotraukos 2, 4: 123RF

© nuotraukos 5: Europos Sąjunga

Europe Direct – tai paslauga, padėsianti
Jums rasti atsakymus į klausimus apie
Europos Sąjungą

Informacija teikiama nemokamai
telefonu (*):

00 800 6 7 8 9 10 11

(*): Kai kurie mobiliojo ryšio operatoriai neteikia
paslaugos skambinti 00 800 numeriu arba šie
skambučiai yra mokami.

Daug papildomos informacijos apie Europos Sąjungą yra internete.

Ji prieinama per portalą EUROPA (<http://europa.eu>).

Katalogo duomenys ir santrauka pateikiami šio leidinio pabaigoje.

Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras, 2011

ISBN 978-92-79-17670-8

doi:10.2767/90632

© Europos Sąjunga, 2011

Leidžiama atgaminti nurodžius šaltinį.

Printed in Belgium

SPAUDINTA POPIERIUJE, BALINTAME NENAUDOJANT ELEMENTINIO CHLORO (ECF)

Kam skirtas šis vadovas?

Šis vadovas skirtas visiems judiems žmonėms, tai yra žmonėms, kurie persikelia iš vienos Europos Sąjungos (ES) valstybės narės į kitą dėl darbo, studijų, išėję į pensiją ar net trumpų atostogų. Jame kalbama apie tai, kaip jie, persikeldami iš vienos vietos į kitą, išsaugo teises į socialinę apsaugą. Vadovo tikslas – suteikti lengvai suprantamos informacijos apie asmens teises ir pareigas socialinės apsaugos srityje, kai jis susijęs su dviem ar daugiau valstybių.

Nors nacionalinės socialinės apsaugos sistemos atskirose valstybėse narėse gerokai skiriasi, ES socialinės apsaugos koordinavimo nuostatos, kad ir nuolat plėtojamoms, nėra skirtos toms sistemoms suderinti. Šių nuostatų tikslas tėra neleisti, kad piliečiai persikeldami iš vienos valstybės narės į kitą prarastų dalį su socialine apsauga susijusių savo teisių arba visai jų netektų.

Kai persikeliate į kitą valstybę, jūsų padėtis socialinės apsaugos srityje gali pasikeisti. Todėl siūlome prieš persikeliant perskaityti atitinkamus šio vadovo skyrius ir, jeigu reikia, kreiptis į savo gyvenamosios vietos valstybės socialinės apsaugos įstaigą papildomų patarimų.

Atkreipiame dėmesį, kad šiame vadove nepateikiama informacijos apie valstybių narių socialinės apsaugos sistemas. Išsamią informaciją apie nacionalines socialinės apsaugos sistemas galima rasti interneto svetainėje <http://ec.europa.eu/social-security-coordination>.

Atminkite, kad, atsižvelgiant į ES socialinės apsaugos koordinavimo taisyklių sudėtingumą ir šio vadovo tikslą bei glaustumą, atskiruose skyriuose pateikiama informacija ne visada gali būti išsami. Be to, ES socialinės apsaugos teisei didelį poveikį daro Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktika, tad ši teisė yra dinamiška ir nuolat besivystanti. Jeigu kiltų abejonių, patariame apsilankyti šio vadovo gale išvardytose interneto svetainėse arba kreiptis į savo valstybės narės kompetentingas socialinės apsaugos įstaigas.

Turinys

1. ES socialinės apsaugos koordinavimo nuostatos	7
1.1. Kodėl mums reikia ES nuostatų?	7
1.2. Ką reiškia ES socialinės apsaugos koordinavimas?	8
2. Atnaujintas ES socialinės apsaugos koordinavimas	10
2.1. Geresnis informavimas, geresnės galimybės naudotis teisėmis	10
2.2. Perėjimas nuo senų taisyklių prie naujų	12
3. Ar šios nuostatos jums taikomos?	14
4. Kuriose šalyse galite remtis šiomis nuostatomis?	15
5. Kokius klausimus apima ES socialinės apsaugos koordinavimo nuostatos?	16
5.1. Kurioje šalyje esate apdraustas?	17
5.2. Kokios jūsų teisės ir pareigos?	21
5.3. Ką turėtumėte žinoti ligos ar motinystės atveju	22
5.4. Nelaimingi atsitikimai darbe ir profesinės ligos	26
5.5. Invalidumas	28
5.6. Kas jums moka senatvės pensiją?	31
5.7. Maitintojo netekties išmokos ir išmoka mirties atveju	35
5.8. Ką daryti tapus bedarbiu?	36
5.9. O kaip dėl išmokų šeimai?	40
5.10. Priešpensinės išmokos	42
5.11. Specialiosios neįmokinės išmokos pinigais	43

6. Apie jūsų teises trumpai	44
6.1. Pasienio darbuotojas.....	44
6.2. Komandiruotasis darbuotojas.....	45
6.3. Pensininkas	46
6.4. Turistas.....	47
6.5. Studentas.....	48
6.6. Neaktyvus asmuo	48
6.7. Ne ES pilietis	48
7. Kaip praktiškai veikia koordinavimo nuostatos?.....	49
7.1. Nešiojamieji dokumentai.....	49
7.2. Atvejai, susiję su keliomis valstybėmis narėmis.....	49
7.3. Užsienio šalys, užsienio kalbos: tai nebūtinai problema!	51
7.4. Valstybių narių socialinės apsaugos įstaigos: viena iš vietų, kur galite kreiptis iškilus problemai	52
7.5. ES taisyklėms teikiama pirmenybė	52
7.6. Pateikti ieškinį – neginčijama jūsų teisė	53
7.7. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas.....	54
8. Kyla daugiau klausimų?	56
Naudingos nuorodos internete	58

1. ES socialinės apsaugos koordinavimo nuostatos

1.1. Kodėl mums reikia ES nuostatų?

Jeigu nebūtų Europos Sąjungos socialinės apsaugos koordinavimo nuostatų, naudodamasis savo teise laisvai judėti Europos Sąjungos šalyse ir jose viešėti, nebūtumėte pakankamai apsaugotas.

Iš esmės persikeldamas iš vienos vietos į kitą galite susidurti su įvairiais klausimais dėl savo teisių į socialinę apsaugą, pavyzdžiui, su toliau išvardytais:

- ➔ Kas apmoka mano ligoninės sąskaitą nelaimingo atsitikimo ar ligos viešint užsienyje atveju?
- ➔ Kokios yra mano teisės į pensiją, jeigu esu dirbęs įvairiose valstybėse narėse?
- ➔ Kuri valstybė narė turi mokėti mano bedarbio išmokas, jeigu esu pasienio darbuotojas?
- ➔ Ar įmanoma ir toliau gauti bedarbio išmokas ieškant darbo kitoje valstybėje narėje?
- ➔ Kuri valstybė narė turėtų mokėti mano išmokas šeimai, jeigu mano vaikai gyvena kitoje valstybėje narėje nei ta, kurioje aš dirbu?
- ➔ Kur turėčiau mokėti socialinio draudimo įmokas, kokia kalba turėčiau teikti prašymus dėl išmokų ir kokių terminų turiu laikytis?

Vien nacionalinės socialinės apsaugos teisės aktai negali duoti atsakymo į šiuos klausimus, todėl rizikuotumėte būti apdraustas du kartus arba likti iš viso neapdraustas, prarasti teises į socialinio draudimo išmokas, kurias įgijote, ir neturėti galimybės įgyti naujų. Štai kodėl mums reikia Europos nuostatų, kurios būtų taikomos visoje Europos Sąjungoje siekiant užtikrinti veiksmingą ir visapusišką teisių, kurias garantuoja įstatymų nustatytos socialinės apsaugos sistemos, apsaugą.

1.2. Ką reiškia ES socialinės apsaugos koordinavimas?

ES socialinės apsaugos koordinavimo nuostatos nepakeičia nacionalinių socialinės apsaugos sistemų viena Europos sistema. Toks suderinimas politiniu požiūriu neįmanomas, nes valstybių narių socialinės apsaugos sistemos sukurtos atsižvelgiant į prioritetus ir laikantis senų tradicijų, giliai įsišaknijusių nacionalinėje kultūroje.

Užuoat derinus nacionalines socialinės apsaugos sistemas, jos koordinuojamos ES nuostatomis. Kiekviena valstybė narė gali nevaržoma spręsti, kas turi būti apdraudžiamas pagal jos teisės aktus, kokios išmokos turi būti skiriamos ir kokiomis sąlygomis, kaip šios išmokos apskaičiuojamos ir kokios įmokos turėtų būti mokamos. Koordinavimo nuostatomis nustatomos bendros taisyklės ir principai, kurių, taikydami nacionalinius įstatymus, turi laikytis visos nacionalinės valdžios institucijos, socialinės apsaugos įstaigos ir teismai. Taip jomis užtikrinama, kad taikant skirtingus nacionalinės teisės aktus nenukentėtų asmenys, kurie naudojasi savo teise persikelti iš vienos valstybės narės į kitą arba jose viešėti.

Kitaip tariant, asmuo, pasinaudojęs teise persikelti iš vienos vietos į kitą Europos teritorijoje, neturi atsidurti prastesnėje padėtyje nei asmuo, kuris visą laiką gyveno ir dirbo vienoje valstybėje narėje. Todėl būtina išspręsti šias problemas.

- ➔ Vienose valstybėse narėse galimybė naudotis socialine apsauga priklauso nuo gyvenamosios vietos, o kitose draudžiami tik profesine veikla užsiimantys asmenys (ir jų šeimos nariai). Siekiant išvengti tokios padėties, kai darbuotojai migrantai būtų arba apdrausti daugiau nei vienoje valstybėje narėje, arba liktų visai neapdrausti, koordinavimo nuostatose nustatoma, kurios valstybės nacionaliniai teisės aktai taikomi darbuotojui migrantui kiekvienu konkrečiu atveju.
- ➔ Pagal nacionalinės teisės aktus teisė į išmokas kartais priklauso nuo tam tikrų draudimo, darbo arba gyvenimo laikotarpių įgijimo (atsižvelgiant į valstybę narę ir išmokos rūšį: šeši mėnesiai, vieneri metai, penkeri metai, dešimt metų arba tam tikrais atvejais iki penkiolikos metų). Koordinavimo nuostatomis numatomas „laikotarpių sumavimas“. Tai reiškia, kad suteikiant teisę į išmoką pagal vienos valstybės narės teisės aktus, jeigu būtina, atsižvelgiama į draudimo, darbo ar gyvenimo laikotarpius, įgytus pagal kitos valstybės narės teisės aktus.

PAVYZDYS

Kas lauktų invalidu tapusio darbuotojo migranto, kuris vienoje valstybėje narėje, kurioje teisė į invalidumo išmokas įgyjama mažiausiai po penkerių metų draudimo laikotarpio, buvo draudžiamas ketverius metus, o kitoje valstybėje narėje, kurioje būtinas penkiolikos metų draudimo laikotarpis, buvo draudžiamas keturiolika metų?

Jeigu nebūtų reglamentų, šis darbuotojas, vadovaujantis tik nacionaline teise, neturėtų teisės į invalidumo išmoką nė vienoje iš šių valstybių, nors iš viso buvo draudžiamas aštuoniolika metų.

ES socialinės apsaugos nuostatose nenustatoma naujų rūšių išmokų ir jos nepa-
naikina nacionalinės teisės aktų. Vienintelis jų tikslas – apsaugoti Europos piliečius,
dirbančius, gyvenančius ar viešinančius kitoje valstybėje narėje.

PASTABA

Šiame vadove dažnai vartojamos sąvokos „gyvenamoji vieta“ ir „viešnagė“: gyvena-
moji vieta – tai vieta, kurioje paprastai gyvenate; viešnagės vieta yra laikina jūsų
buvimo vieta.

2. Atnaujintas ES socialinės apsaugos koordinavimas

Europos Sąjungos socialinės apsaugos koordinavimo nuostatos galioja jau penkiasdešimt metų ir taisyklės nuolat derinamos su socialiniais ir teisiniais pokyčiais. Naujieji reglamentai (EB) Nr. 883/2004 ir 987/2009, arba atnaujintas ES socialinės apsaugos koordinavimas, pagrįsti šia vertinga patirtimi: jais supaprastinama ir gerinama ES teisė, stiprinamos susijusių asmenų teisės.

Taikant atnaujintą ES socialinės apsaugos koordinavimą, jo taisyklėse dėmesys nukreiptas nuo darbuotojų judumo lengvinimo į visų piliečių teisių įgyvendinimą, nepaisant to, ar jie dirba. Šiais socialinės apsaugos koordinavimo pokyčiais siekiama palengvinti judžių europiečių gyvenimą.

Atnaujintas koordinavimas yra esminė pažanga visų piliečių apsaugos srityje, o ne tik maždaug 10,5 mln. europiečių, gyvenančių ne tose ES valstybėse narėse, kuriose gimė (apie 2,1 % visų ES gyventojų). Jį taikant bus palengvintos 250 000 žmonių, kurie yra dirbę daugiau nei vienoje valstybėje narėje ir kuriems tenka kasmet eksportuoti dalį savo teisių į pensiją į kitą valstybę, gyvenimo sąlygos. Juo taip pat bus pagerinta daugiau kaip 1 mln. žmonių, kurie dėl darbo kasdien kerta ES sienas, apsauga.

2.1. Geresnis informavimas, geresnės galimybės naudotis teisėmis

Atnaujinto koordinavimo dėmesio centre yra piliečiai, ir naujuosiuose reglamentuose ypatingas dėmesys skiriamas valstybių narių pareigoms jų atžvilgiu. Todėl valstybės narės privalo aktyviai teikti pagalbą ir informaciją bei siekti konkrečių veiksmingumo, greito pagalbos ir informacijos teikimo ir pasiekiamumo tikslų. Savo ruožtu piliečiai privalo kuo skubiau pranešti įstaigoms apie visus savo asmeninės ar šeiminės padėties pokyčius, darančius poveikį jų teisėms į išmokas.

Šiam gero administravimo tikslui paremti pagal naujas taisykles reikalaujama, kad įstaigos keistųsi duomenimis elektroniniu būdu. Tai bus atliekama per vadinamąją Elektroninių socialinės apsaugos informacijos mainų (angl. EESSI) sistemą, kuri sujungs į tinklą per 50 000 nacionalinių įstaigų.

Ankstesnių popierinių E formų neliks, nors kai kurios iš jų bus pakeistos naujaisiais nešiojamaisiais dokumentais (žr. sąrašą 7 skirsnyje). Piliečiai taip pat galės naudotis EESSI sistema per katalogą, kuriame išvardytos visos socialinės apsaugos koordinavime dalyvaujanti nacionalinės ir vietos įstaigos.

Naujaisiais reglamentais taip pat gerinama Europoje judančių asmenų apsauga. Siekiant neatsilikti nuo nacionalinės teisės aktų raidos, į juos įtrauktos naujos teisės, kaip antai tėvystės ir priešpensinės išmokos, kurių pagal ankstesnes taisykles nebuvo numatyta. Be to, supaprastintos nuostatos, susijusios su tokiomis sritimis, kaip nedarbas, sveikatos draudimas ir išmokos šeimai, dėl to reglamentus turėtų būti lengviau aiškinti ir turėtų sumažėti prieštaraujančių nuomonių šaltinių.

Be to, naujuosiuose reglamentuose nustatyta galimybė piliečiui laikinai užsiregistruoti ir gauti išmokas, jeigu nesutampa valstybių narių nuomonės dėl to, kurios iš jų teisės aktai turėtų būti taikomi. Taip garantuojama, kad kol laukiama valstybės narės sprendimo, nė vienas asmuo neliks socialiniu požiūriu neapsaugotas.

Kartu numatyta nauja valstybių narių dialogo ir taikinimo procedūra. Kai valstybės laikosi skirtingos nuomonės dėl dokumento galiojimo ar dėl to, kurie teisės aktai konkrečiu atveju turėtų būti taikomi, ši procedūra turėtų leisti joms pasiekti galutinį susitarimą per ne ilgiau kaip šešis mėnesius.

Naujieji reglamentai įsigalioja 2010 m. gegužės 1 d. Nuo šios datos visos nacionalinės įstaigos ir organai pradeda taikyti naująsias socialinės apsaugos koordinavimo taisykles, į kurias atsižvelgiama visame šio vadovo tekste.

SVARBU

Islandijai, Lichtenšteinui, Norvegijai (EEE šalims) ir Šveicarijai naujieji reglamentai nebus taikomi tol, kol atsižvelgiant į naujuosius reglamentus bus atitinkamai pakeisti ES ir tų šalių susitarimai.

2.2. Perėjimas nuo senų taisyklių prie naujų

Priimtos specialiosios nuostatos, kuriomis siekiama užtikrinti, kad pereinant prie naujų taisyklių nenukentėtų piliečiai.

➔ Kurios taisyklės bus taikomos pagal senąsias taisykles pateiktam prašymui?

Iš esmės įsigalioję naujieji reglamentai bus taikomi net ir tiems atvejams, kurie susiklostė iki jų taikymo pradžios dienos. Tačiau jeigu prašymas buvo pateiktas pagal senuosius reglamentus, jį turėtų reglamentuoti tos taisyklės, kurios buvo taikomos jį teikiant.

Jeigu pensija jums buvo suteikta pagal senąsias taisykles, galite prašyti ją perskaičiuoti pagal naująsias taisykles. Bet kuriuo atveju atlikus tokį perskaičiavimą skirtos išmokos suma negali būti sumažinta.

➔ Ką reikės daryti su dokumentais, kuriuos įstaigos man išdavė pagal senuosius reglamentus?

Su socialinės apsaugos koordinavimu susiję dokumentai (tai yra E formos, Europos sveikatos draudimo kortelės ir korteles atstojantys laikinieji pažymėjimai), kuriuos kompetentingos institucijos išdavė pagal senąsias taisykles, tebegalios ir bus tinkami valstybių narių įstaigoms net ir po datos, nuo kurios taikomi naujieji reglamentai. Tačiau, pasibaigus jų galiojimo terminui arba kompetentingai įstaigai juos atšaukus ar pakeitus, jų naudoti nebegalima.

➔ Kurioje valstybėje būsiu apdraustas, jeigu pasikeitė mano atvejui taikomos taisyklės?

Jeigu pagal naująsias taisykles jums turi būti taikomi kitos valstybės narės nei ta, kuri buvo nustatyta pagal senąsias taisykles, teisės aktai, kol atitinkama padėtis nesikeičia, jums toliau taikomi pradiniai teisės aktai, bet ne ilgiau kaip dešimt metų. Tačiau galite prašyti, kad jums būtų taikomi pagal naujuosius reglamentus taikytini teisės aktai.

- ➔ Ar komandiruotiesiems darbuotojams dėl naujų taisyklių bus pradėta iš naujo skaičiuoti komandiravimo laikotarpį, numatytą pagal naujuosius reglamentus?

Net ir pagal naujas taisykles komandiravimas tebėra ribotą laiką galiojanti bendrosios taisyklės, pagal kurią turėtumėte būti apdraudžiamas valstybėje, kurioje dirbate, išimtis. Todėl į komandiravimo laikotarpį, panaudotą pagal senąsias taisykles, bus atsižvelgta ir jis bus išskaitytas iš naujuosiuose reglamentuose numatyto bendro komandiravimo laikotarpio.

SVARBU

Gali kilti ir kitų su senųjų ir naujų taisyklių sąveika susijusių klausimų bei problemų. Nedvejodamas tokiu klausimu kreipkitės į jūsų šalies kompetentingą įstaigą, kad daugiau sužinotumėte apie tai, kaip dėl naujų taisyklių gali pasikeisti jūsų padėtis. Atnaujinto koordinavimo sistemoje ypač daug dėmesio skiriama informacijos piliečiams teikimui: jūs turite teisę būti informuotas apie savo teises ir pareigas pagal naujas koordinavimo nuostatas.

3. Ar šios nuostatos jums taikomos?

ES socialinės apsaugos nuostatos dar netaikomos visiems asmenims, persikeliančiams iš vienos Europos Sąjungos ir Europos ekonominės erdvės vietos į kitą ar ten viešintiems. Todėl svarbu žinoti, ar šios nuostatos jums taikomos, nes nacionaliniuose teismuose ir įstaigose jomis remtis galėsite tik tuo atveju, jeigu jos jums taikomos.

Koordinavimo nuostatomis saugomi visi Europos Sąjungos valstybės narės arba Norvegijos, Islandijos, Lichtenšteino (remiantis Europos ekonominės erdvės susitarimu) ar Šveicarijos (remiantis ES ir Šveicarijos susitarimu) piliečiai, kurie yra arba buvo apdrausti pagal vienos iš šių šalių teisės aktus.

Tam tikrais atvejais šios nuostatos taikomos taip pat ir ne ES piliečiams (žr. 6.7 skirsinį).

4. Kuriose šalyse galite remtis šiomis nuostatomis?

ES socialinės apsaugos nuostatomis galite remtis visose Europos Sąjungai (ES) ir Europos ekonominei erdvei (EEE) priklausančiose šalyse bei Šveicarijoje.

Naujieji reglamentai (EB) Nr. 883/2004 ir 987/2009 EEE šalims ir Šveicarijai bus taikomi tik iš dalies pakeitus susitarimus su EEE ir Šveicarija. Iki tol toms šalims tebebus taikomi reglamentai (EEB) Nr. 1408/71 ir 574/72.

PASTABA

Šiame vadove vartojama sąvoka „valstybė narė“ reiškia visas minėtasias valstybes.

5. Kokius klausimus apima ES socialinės apsaugos koordinavimo nuostatos?

ES socialinės apsaugos koordinavimo nuostatos taikomos nacionalinės teisės aktams ⁽¹⁾ dėl:

- ➔ ligos (laikinojo nedarbingumo) išmokų;
- ➔ motinystės ir lygiaverčių tėvystės išmokų;
- ➔ nelaimingų atsitikimų darbe išmokų;
- ➔ profesinių ligų išmokų;
- ➔ invalidumo išmokų;
- ➔ senatvės išmokų;
- ➔ maitintojo netekties išmokų;
- ➔ išmokų mirties atveju (laidojimo pašalpu);
- ➔ bedarbio išmokų;
- ➔ išmokų šeimai;
- ➔ priešpensinių išmokų.

Tai reiškia, kad koordinavimo nuostatomis galite remtis visada, kai jos būtinos jūsų teisėms į vieną iš šių išmokų įgyti.

Tačiau minėtos nuostatos netaikomos šioms sritims:

- ➔ socialinei paramai ir medicinos pagalbai: šios išmokos paprastai priklauso nuo materialinės padėties ir nėra susijusios su minėtomis kategorijomis;

⁽¹⁾ Reglamento (EB) Nr. 883/2004 1 straipsnio 1 punkte nustatyta, kad „teisės aktai – kiekvienos atskiros valstybės narės įstatymai, reglamentai ir kitos nuostatos bei visos kitos įgyvendinimo priemonės“, susijusios su 5 skirsnyje išvardytomis socialinės apsaugos sritimis.

- ➔ išmokoms, kurios skiriamos karo ir karo veiksmų ar jų pasekmių aukoms, nusi-kaltimų, nužudymo ar teroro aktų aukoms, nukentėjusiesiems dėl savo parei-gas vykdančių valstybės agentų padarytos žalos arba aukoms, kurios pateko į nepalankią padėtį dėl politinių ar religinių priežasčių arba dėl savo kilmės.

Tam tikrais atvejais gali būti sunku nustatyti, ar koordinavimo nuostatos taikomos konkrečiai išmokai. Tokiu atveju nesivaržydamas kreipkitės į atitinkamą įstaigą ir išsiaiškinkite.

SVARBU

Koordinavimo nuostatos taikomos socialinės apsaugos klausimams, bet ne apmo-kestinimui, kurį gali reglamentuoti dvišaliai susitarimai. Norėdamas gauti informa-cijos savo konkrečiu atveju, kreipkitės į savo šalies mokesčių inspekciją.

5.1. Kurioje šalyje esate apdraustas?

Visų pirma koordinavimo nuostatomis priimtos taisyklės, pagal kurias nustatoma, kurios valstybės narės socialinės apsaugos teisės aktai jums taikomi, jeigu jūsų atvejis susijęs ne su viena valstybe nare. Tai svarbu ir dėl socialinio draudimo įmokų mokėjimo, ir dėl jūsų teisės į išmokas bei būsimų teisių į pensiją įgijimo.

Pagrindiniai principai paaiškinami toliau.

A. Vienu metu jums taikomi tik vienos valstybės narės teisės aktai

Šis principas taikomas visiems asmenims, kuriems yra ar buvo taikomi vienos ar daugiau valstybių narių teisės aktai, neatsižvelgiant į susijusių valstybių skaičių. Net ir asmenims, kurie dirba keturiuose ar penkiose valstybėse narėse, vienu metu vis tiek taikomi tik vienos valstybės narės teisės aktai.

B. Jeigu dirbate vienoje valstybėje narėje, jums taikomi šios valstybės narės teisės aktai

Tai vienodai taikoma ir pagal darbo sutartį, ir savarankiškai dirbantiems asmenims, net jeigu jie gyvena kitos valstybės teritorijoje arba jų įmonės ar darbdaviai įsikūrę kitoje valstybėje narėje.

Kitaip tariant, jeigu nustojate dirbti vienoje valstybėje narėje ir imatės darbo kitoje, jums bus taikomi „naujosios“ darbo valstybės teisės aktai. Tai reiškia, kad jūs nebeįgyjate teisių „senojoje“ valstybėje ir pradėsite jas įgyti „naujojoje“. Nesvarbu, ar jūs apsigyvenate toje šalyje: netgi būdamas pasienio darbuotojas, ir toliau gyvenantis „senojoje“ darbo valstybėje, būsite apdraustas pagal valstybės, kurioje dirbate, teisės aktus.

IŠIMTYS

Yra keletas šio bendrojo principo išimčių.

Komandiruotės atveju. Jūsų darbdavys gali laikinai išsiųsti jus dirbti kitoje valstybėje. Toks atvejis, kuriam taikomos specialiosios sąlygos, vadinamas komandiruote. Jeigu šios sąlygos tenkinamos (ir jūs nesate siunčiamas pakeisti kito asmens), galite dirbti iki 24 mėnesių, kuriais jums tebebus taikomi siunčiančiosios valstybės teisės aktai. Šiuo sprendimu siekiama išvengti taikomų teisės aktų dažnų pokyčių trumpą laikotarpį būnant užsienyje, štai kodėl jis yra ribotos trukmės.

Prieš išvykdamas į valstybę, į kurią esate komandiruojamas, turėtumėte pasirūpinti gauti dokumentą A1 (žr. sąrašą 7 skirsnyje), kuriuo patvirtinama, kad jums taikomi valstybės, iš kurios esate komandiruojamas, teisės aktai. Šį dokumentą jūs ar jūsų darbdavys galite gauti valstybės narės, kurioje esate apdraustas (siunčiančiosios valstybės narės), įstaigoje.

Tokios pat nuostatos taikomos savarankiškai dirbantiems asmenims, kurie laikinai vykdo panašią veiklą kitoje valstybėje narėje.

Jūrininkams. Jeigu esate jūrininkas ir dirbate jūrų laive, plaukiojančiame su tam tikros valstybės narės vėliava, jums bus taikomi tos valstybės teisės aktai, net jeigu gyvenate kitoje šalyje.

Tačiau jeigu jūsų darbdavio registruota verslo vieta yra kitoje, nei vėliavos valstybė, valstybėje narėje ir ši valstybė taip pat yra jūsų gyvenamosios vietos valstybė, jums bus taikomi jūsų gyvenamosios vietos valstybės teisės aktai.

Susijusių asmenų interesai. Nuo šių bendrųjų ES taisyklių galima nukrypti, jeigu tai atitinka susijusių asmenų interesus. Tokiu atveju dvi ar daugiau valstybių narių gali bendru susitarimu numatyti nacionalines leidžiančias nukrypti nuostatas.

C. Jeigu dirbate daugiau nei vienoje valstybėje narėje

Pagal tokiu atveju taikomą principą nustatoma valstybė, su kuria jus sieja glaudžiausi ryšiai.

- ➔ Jeigu dirbate daugiau nei vienoje valstybėje narėje ir gyvenate valstybėje, kurioje kaip pagal darbo sutartį ar savarankiškai dirbantis asmuo dirbate didelę laiko dalį, jums taikomi jūsų gyvenamosios vietos valstybės teisės aktai.
- ➔ Jeigu dirbate daugiau nei vienoje valstybėje narėje ir įvairių įmonių ar darbdavių esate įdarbintas skirtingose valstybėse narėse, jums taip pat taikomi jūsų gyvenamosios vietos valstybės teisės aktai.
- ➔ Jeigu jūsų gyvenamosios vietos valstybė nėra valstybė, kurioje dirbate didelę laiko dalį (jeigu esate pagal darbo sutartį dirbantis asmuo), ar jūsų veiklos centras (jeigu esate savarankiškai dirbantis asmuo), taikomos šios taisyklės:

Pagal darbo sutartį dirbantys asmenys: jums taikomos valstybės narės, kurioje yra registruota jūsų darbdavio buveinė ar verslo vieta, teisės aktai.

Savarankiškai dirbantys asmenys: jums taikomi valstybės narės, kurioje yra jūsų veiklos centras, teisės aktai.

- ➔ Jeigu dirbate ir pagal darbo sutartį, ir savarankiškai skirtingose valstybėse narėse, pirmenybė teikiama valstybės, kurioje dirbate pagal darbo sutartį, teisės aktams.
- ➔ Galiausiai valstybės tarnautojams tebėra taikomi jų administracijos teisės aktai, net jeigu jie dirba pagal darbo sutartį ir (arba) savarankiškai.

D. Jeigu nedirbate, jums taikomi jūsų gyvenamosios vietos valstybės teisės aktai

Tai gali būti taikoma tam tikrais nedarbo atvejais (žr. 5.8 skirsnį) ir kitais atvejais, kurių pirmesnės dalys neapima (t. y. vadinamieji neaktyvūs asmenys, žr. 6.6 skirsnį).

Pagal atnaujintą koordinavimą taikytini teisės aktai

NUORODA Į REGLAMENTĄ (EB) NR. 883/2004	KURIE TEISĖS AKTAI KAM TAIKOMI?
Bendrieji principai 11 straipsnis	Darbuotojams taikomi vietos, kurioje jie dirba, teisės aktai pagal <i>lex loci laboris</i> principą.
Leidžiančios nukrypti nuostatos 12 ir 16 straipsniai	Komandiruotiesiems darbuotojams tebėra taikomi valstybės, iš kurios jie komandiruojami, teisės aktai. Dvi ar daugiau valstybių gali susitarti tam tikriems asmenims ar asmenų grupėms nustatyti bendrųjų taisyklių išimtis.
Taisyklių kolizija 13 straipsnis	Asmenims, kurie vykdo veiklą dviejose ar daugiau valstybių, taikytini teisės aktai priklausys nuo to, ar gyvenamosios vietos valstybėje jie dirba didelę laiko dalį.
Specialiosios kategorijos 11 straipsnio 2 dalis, 3 dalies e punktas ir 4 dalis	Specialiosios taisyklės taikomos neaktyviems asmenims. Specialiosios taisyklės taikomos jūrininkams.

5.2. Kokios jūsų teisės ir pareigos?

Kai jums taikomi kurios nors valstybės narės socialinės apsaugos teisės aktai, paprastai turite teisę į tokias pat teises ir turite tokias pat pareigas, kaip ir tos valstybės piliečiai. Tai visų pirma reiškia, kad jūsų prašymas skirti išmoką negali būti atmetas vien dėl to, kad nesate tos valstybės pilietis.

Vienodo požiūrio principas taikomas ne tik akivaizdžios tiesioginės diskriminacijos formoms, bet ir visoms užslėptos (netiesioginės) diskriminacijos formoms, kai kokia nors nacionalinės teisės aktų nuostata teoriškai vienodai taikoma ir piliečiams, ir užsieniečiams, bet praktikoje paaiškėja, kad užsieniečiams ji yra nepalanki.

Nediskriminavimo ir vienodo požiūrio principai yra pagrindiniai koordinavimo taisyklių elementai, nes juos taikant užtikrinama, kad, persikeldami iš vienos Europos

Sąjungos vietos į kitą, žmonės neatsidurtų nepalankioje padėtyje. Taigi į naujasis koordinavimo taisykles įtraukta bendroji nuostata, kurioje šie principai suformuluoti konkrečiai: ji susijusi su išmokų, pajamų, faktų ar įvykių suvienodinimu ar sulyginimu. Tai, pavyzdžiui, reiškia, kad tuo atveju, kai valstybė narė susieja tinkamumą gauti išmoką su tam tikru įvykiu (pavyzdžiui, karo tarnybos atlikimu arba nelaimingu atsitikimu darbe), vertindama asmens teisę gauti socialinės apsaugos išmokas, ji taip pat turi atsižvelgti į įvykius kitose valstybėse narėse, tarsi jie būtų įvykę jos teritorijoje.

Pagal koordinavimo nuostatas jūs turite tokią pat teisę, kaip ir valstybės, kurioje esate apdraustas, piliečiai, rinkti socialinės apsaugos įstaigų organų narius arba dalyvauti juos skiriant. Tačiau tai, ar jūs taip pat galite būti išrinktas šių įstaigų nariu, priklauso nuo nacionalinės teisės aktų.

Galiausiai neturėtumėte pamiršti savo įsipareigojimų valstybei, kurioje esate apdraustas. Tai pirmiausia taikoma įsipareigojimui mokėti socialinio draudimo įmokas, taip pat visiems kitiems įsipareigojimams, kuriuos privalo vykdyti tos valstybės piliečiai (pavyzdžiui, užsiregistruoti ir pranešti tam tikrus faktus nacionalinėms valdžios institucijoms).

5.3. Ką turėtumėte žinoti ligos ar motinystės atveju

Koordinavimo nuostatose yra išsamus skyrius, skirtas ligos, motinystės ir lygiavertėms tėvystės išmokoms gauti apdraustiems asmenims, pensininkams ir jų šeimos nariams, gyvenantiems ar viešintiems užsienyje. Jomis suteikiama visapusiška ir atitinkama apsauga ne tik darbuotojams migrantams ir jų šeimos nariams, bet ir visiems asmenims, kuriems taikomos šios nuostatos, visų pirma milijonams užsienyje atostogaujančių turistų. Jūsų teisės apžvelgiamos tolesnėse dalyse.

A. Bendrosios taisyklės

Laikotarpių sumavimas. Jeigu, norint įgyti teisę į išmokas, turi būti įvykdytos tam tikros sąlygos, kompetentinga įstaiga turi atsižvelgti į draudimo, gyvenimo ar darbo laikotarpius, įgytus pagal kitų valstybių teisės aktus. Tai garantija, kad pakeisdamas darbą ir persikeldamas į kitą valstybę neprarosite savo sveikatos draudimo.

PAVYZDYS

Kai kuriose valstybėse teisė į ligos išmokas galima įgyti tik šešis mėnesius mokėjus draudimo įmokas. Koordinavimo nuostatomis užtikrinama, kad tuo atveju, jeigu persikeldamas į tą valstybę turėjote nutraukti savo ankstesnį draudimą, teisė į ligos išmokas turėsite nuo savo draudimo laikotarpio toje valstybėje pradžios.

Ligos ir motinystės išmokos kiekvienoje iš valstybių narių yra skirtingos. Tačiau visose jose yra dvi pagrindinės išmokų kategorijos: išmokos pinigais ir išmokos natūra.

B. Ligos išmokos pinigais

Šios išmokos paprastai skiriamos vietoj pajamų (darbo užmokesčio, algų), kurių dėl ligos laikinai negaunama. Ligos išmokomis pinigais taip pat gali būti laikomos ir išmokos, skiriamos susidarius išskirtinei padėčiai (pavyzdžiui, priklausomybei).

Šios išmokos paprastai visada mokamos pagal valstybės, kurioje esate apdraustas, teisės aktus, kad ir kurioje valstybėje gyvenate ar viešite.

Tai taikoma visoms apdraustų asmenų kategorijoms ir visiems atvejams. Išmokų dydis ir mokėjimo trukmė visiškai priklauso nuo valstybės, kurioje esate apdraustas, teisės aktų. Taigi visas išmokas pinigais jums paprastai tiesiogiai mokės tos valstybės kompetentinga įstaiga.

C. Ligos išmokos natūra

Šios išmokos apima sveikatos priežiūrą, medicininį gydymą, vaistus ir hospitalizavimą, tam tikras išmokas asmenims, kuriems reikalinga slauga, taip pat tiesiogines išmokas, skirtas jų išlaidoms padengti.

Paprastai šios išmokos mokamos pagal valstybės, kurioje gyvenate ar viešite, teisės aktus, tarsi būtumėte apdraustas toje valstybėje. Tai gali būti jums naudinga, o gali ir nebūti, palyginti su valstybės, kurioje iš tikrųjų esate apdraustas, teisės aktais.

Tačiau vien tai, kad išmokos natūra suteikiamos pagal valstybės, kurioje asmuo gyvena ar vieši, teisės aktus, nereiškia, kad galite tikėtis gauti šias išmokas visose susijusiose valstybėse be jokių apribojimų ar išlygų. Todėl svarbu žinoti konkrečias sąlygas, taikomas teisei gauti ligos išmokas natūra kiekvienoje valstybėje narėje.

D. Jeigu gyvenate valstybėje, kurioje esate apdraustas

Jeigu gyvenate valstybėje, kurioje esate apdraustas, savaime suprantama, kad turite teisę į visas išmokas natūra, teikiamas pagal tos valstybės teisės aktus. Šias išmokas teikia jūsų gyvenamosios vietos sveikatos draudimo įstaiga tokiomis pat sąlygomis, kaip ir visiems kitiems toje valstybėje apdraustiems asmenims.

E. Jeigu gyvenate kitoje valstybėje nei ta, kurioje esate apdraustas

Jeigu gyvenate kitoje valstybėje nei ta, kurioje esate apdraustas, turite teisę į visas išmokas natūra, teikiamas pagal valstybės, kurioje gyvenate, teisės aktus. Išmokas teikia jūsų gyvenamosios vietos sveikatos draudimo įstaiga, tarsi būtumėte joje apdraustas. Jeigu esate pasienio darbuotojas arba jo šeimos narys, taip pat turite teisių ir valstybėje, kurioje dirbate (pasienio darbuotojo šeimos nariams (žr. 6.1 skirsnį) ir pensininkams (žr. 6.3 skirsnį) taikomi tam tikri apribojimai).

Atkreipkite dėmesį, kad turėtumėte užsiregistruoti savo gyvenamosios vietos sveikatos draudimo įstaigoje. Tam turėtumėte paprašyti įstaigos, kurioje esate apdraustas, išduoti dokumentą S1 (žr. sąrašą 7 skirsnyje), kuriuo patvirtinama, kad jūsų sveikata apdrausta. Jūsų gyvenamosios vietos įstaiga taip pat gali kreiptis į įstaigą, kurioje esate apdraustas, kad apsiikeistų būtina informacija apie jūsų teises.

Paprastai gyvenamosios vietos sveikatos draudimo įstaigos išlaidas kompensuoja ta sveikatos draudimo įstaiga, kurioje esate apdraustas.

F. Jeigu viešite kitoje šalyje nei ta, kurioje esate apdraustas

Jeigu viešite kitoje valstybėje nei ta, kurioje esate apdraustas, turėsite teisę į visas medicininiu požiūriu būtinas išmokas natūra viešnagės kitoje valstybėje narėje metu, atsižvelgiant į tų išmokų pobūdį ir numatomą viešnagės trukmę.

Kitaip tariant, jums visada bus paskirtas gydymas, kurio jums iš tikrųjų reikia, net ir labai brangus gydymas ligoninėje (pavyzdžiui, intensyvioji terapija po širdies priepuolio). Gydymas jums turėtų būti skirtas tokiomis pat sąlygomis, tarsi būtumėte apdraustas viešnagės valstybėje. Tačiau nepamirškite: jeigu specialiai vykstate į užsienį gydytis, būtinas leidimas (žr. 5.3 skirsnio G dalį).

EUROPOS SVEIKATOS DRAUDIMO KORTELĖ

Europos sveikatos draudimo kortelė (ESDK) išduodama Europos piliečiams, keliaujantiems Europos ekonominėje erdvėje (t. y. Europos Sąjungoje, Norvegijoje, Islandijoje ir Lichtenšteine) ir Šveicarijoje asmeniniais ar profesiniais reikalais arba dėl studijų. Turint šią kortelę galima paprasčiau gauti medicinos pagalbą viešint vienoje iš šių valstybių.

Kiekviena valstybė narė atsakinga už ESDK gamybą ir platinimą savo teritorijoje. Tačiau kortelės pavyzdys ir jos techninės charakteristikos visose valstybėse narėse yra vienodos, todėl visoje Europoje sveikatos priežiūros paslaugų teikėjai ją iškart atpažįsta.

Jeigu neturite ESDK, galite kreiptis į vietos sveikatos draudimo įstaigą ir nemokamai ją gauti.

Jeigu norite daugiau sužinoti apie savo teises į sveikatos priežiūrą užsienyje, apsilankykite mūsų interneto svetainėje (<http://ehic.europa.eu>).

G. Jeigu vykstate į kitą valstybę gydytis

Jeigu vykstate į kitą valstybę gydytis, pagal koordinavimo taisykles jūsų sveikatos draudimo įstaiga apmokės šio gydymo išlaidas tik tuo atveju, jeigu esate iš anksto gavęs jos leidimą išvykti gydytis. Paprastai sveikatos draudimo įstaiga pati sprendžia, ar duoti leidimą.

Tačiau tais atvejais, kai reikalingas gydymas numatytas jūsų valstybės teisės aktuose, bet negali būti suteiktas tuo metu, kai yra būtinas, atsižvelgiant į jūsų dabartinę sveikatos būklę, leidimo negali būti neduota. Tada kompetentinga įstaiga turi jums išduoti dokumentą S2 (žr. sąrašą 7 skirsnyje), kuriuo patvirtinama jūsų teisė gydytis užsienyje. Atitinkamai jūs turite teisę į išmokas, kurias priimančioji valstybė teikia jūsų sveikatos draudimo įstaigos vardu. Tam tikrais atvejais taip pat galite prašyti papildomos kompensacijos savo gyvenamosios vietos valstybėje.

Be to, Europos Sąjungos Teisingumo Teismas nustatė, kad sveikatos draudimu apdrausti asmenys, neturintys savo nacionalinės kompetentingos įstaigos leidimo, vis dėlto gali prašyti savo socialinės apsaugos kasos kompensuoti ambulatorinio medicininio gydymo kitoje valstybėje narėje išlaidas pagal draudimo valstybėje taikomus tarifus.

Remdamasis ta pačia teismo praktika, Teisingumo Teismas nustatė, kad socialinės apsaugos įstaigos gali atsisakyti išduoti leidimą vykti gydytis kitos valstybės narės ligoninėje. Vis dėlto administracinės leidimo procedūros, pagal kurias priimamas šis sprendimas, turi būti pagrįstos iš anksto žinomais objektyviais ir nediskriminuojančiais kriterijais.

Šiais kriterijais turi būti užtikrinta, kad nacionalinės valdžios institucijos, taikydamos savo diskrecines galias, nesielgtų savavališkai: procedūros turi būti nesudėtingos ir turi būti užtikrinta, kad prašymai išduoti leidimą būtų nagrinėjami objektyviai ir per pagrįstai tam reikalingą laiką, o atsisakymą išduoti leidimą turi būti galima užginčyti teisminiu ar beveik teisminiu būdu. Be to, nacionalinės valdžios institucijos turi atsižvelgti į visas kiekvieno atskiro atvejo aplinkybes, t. y. ne tik į paciento sveikatos būklę, bet ir į jo ligos istoriją.

5.4. Nelaimingi atsitikimai darbe ir profesinės ligos

Koordinavimo nuostatos dėl išmokų, susijusių su nelaimingais atsitikimais darbe ar profesinėmis ligomis, labai panašios į nuostatas dėl ligos išmokų. Tačiau turėsite atlikti tam tikras specialias procedūras, kad institucijoms, kuriose esate apdraustas, praneštumėte, kad įvyko nelaimingas atsitikimas darbe ar kad pirmą kartą diagnozuota profesinė liga. Svarbu pasirūpinti, kad šie formalumai būtų atlikti; jų neatlikus, išmokų pinigais skyrimo procedūra gali sutrikti.

A. Išmokos natūra

Jeigu patyrėte nelaimingą atsitikimą darbe arba sergate profesine liga, turite teisę į išmokas natūra pagal valstybės, kurioje gyvenate, teisės aktus.

Jeigu gyvenate kitoje valstybėje narėje nei ta, kurioje esate apdraustas, gyvenamosios vietos valstybės įstaiga suteiks jums išmokas natūra pagal šios valstybės teisės aktus. Atitinkamas gyvenamosios vietos valstybės išlaidas kompensuos valstybės, kurioje esate apdraustas, kompetentinga įstaiga. Jūsų teisę į sveikatos priežiūros draudimą užsienyje pagal draudimą nuo nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų galima patvirtinti dokumentu DA1 (žr. sąrašą 7 skirsnyje), išduodamu įstaigos, kurioje esate apdraustas.

B. Išmokos pinigais

Šios išmokos visada mokamos pagal valstybės, kurioje buvote apdraustas, kai įvyko nelaimingas atsitikimas darbe arba kai susirgote profesine liga, teisės aktus, kad ir kurioje šalyje gyvenate ar viešite.

Paprastai šias išmokas tiesiogiai moka jūsų draudimo valstybės įstaiga, bet ji gali su valstybės, kurioje gyvenate ar viešite, įstaigomis susitarti, kad išmokas pinigais mokėtų jos (dėl to išmokos dydis jokių būdu nesikeičia).

Jeigu išmokos pinigais dydis priklauso nuo jūsų šeimos narių skaičiaus, į šeimos narius, gyvenančius kitoje valstybėje narėje, taip pat bus atsižvelgta.

C. Nelaimingi atsitikimai kelionės metu

Jeigu patyrėte nelaimingą atsitikimą darbe, keliaudamas už valstybės, kurioje esate apdraustas, teritorijos ribų, jūs išsaugote savo draudimą nuo šios rizikos ir turite teisę į specialiąsias išmokas. Savo teises į sveikatos priežiūrą galite įrodyti, pateikdamas dokumentą DA1 (žr. sąrašą 7 skirsnyje).

5.5. Invalidumas

Valstybių narių invalidumo draudimo sistemos gerokai skiriasi. Vis dėlto galima išskirti dvi pagrindines šių sistemų rūšis.

- ➔ Daugelyje valstybių invalidumo pensijos apskaičiuojamos panašiai kaip senatvės pensijos, t. y. jūsų invalidumo pensijos dydis priklauso nuo jūsų draudimo laikotarpių trukmės: kuo jūsų draudimo laikotarpis prieš tampant invalidu bus ilgesnis, tuo didesnė bus jūsų pensija.

Pagal šias sistemas paprastai nebūtina būti iš tikrųjų apdraustam tuo metu, kai tampama invalidu. Kitaip tariant, net jeigu nustojote dirbti prieš kelerius metus iki tapote invalidu, vis tiek turėsite teisę į invalidumo pensiją, kuri bus apskaičiuojama remiantis ankstesniais jūsų draudimo laikotarpiais.

- ➔ Kitose valstybėse jūsų invalidumo pensijos dydis nepriklauso nuo jūsų draudimo laikotarpių trukmės. Tai reiškia, kad turėsite teisę į tokio pat dydžio pensiją neatsižvelgiant į tai, ar iki tol, kol tapote invalidu, buvote apdraustas penkerius, dešimt ar dvidešimt metų.

Tačiau pagal šias sistemas teisė į pensiją priklauso nuo to, ar asmuo iš tikrųjų buvo apdraustas tuo metu, kai įgijo invalidumą. Jeigu nustojote dirbti netgi prieš pat tapdamas invalidu, teisės į invalidumo pensiją neturėsite.

Toliau išdėstyti paaiškinimai susiję su problemomis, su kuriomis jūs, tapęs invalidu, galite susidurti dažniausiai.

A. Bendrosios taisyklės

Laikotarpių sumavimas. Valstybės, kurioje prašote skirti jums invalidumo pensiją, įstaiga atsižvelgs į draudimo ar gyvenimo laikotarpius, kuriuos esate įgijęs pagal bet kurios kitos valstybės narės teisės aktus, jeigu tai būtina jūsų teisei į šią išmoką įgyti.

Gyvenimas arba viešnagė užsienyje. Jeigu turite teisę į invalidumo pensiją, ji bus jums mokama neatsižvelgiant į gyvenimo ar viešnagės ES valstybėje narėje, Islandijoje, Lichtenšteine, Norvegijoje ar Šveicarijoje vietą.

Medicininiai tyrimai. Jeigu turite teisę į vienos valstybės invalidumo pensiją, o gyvenate arba viešite kitoje valstybėje, jūsų gyvenamosios ar viešnagės vietos įstaiga paprastai atliks būtinus administracinius patikrinimus ir medicininius tyrimus. Tačiau gali būti pareikalauta, kad tokiam tyrimui atlikti grįžtumėte į jūsų pensiją mokančią valstybę, jeigu tai leis jūsų sveikatos būklė.

B. Asmenys, buvę apdrausti vienoje valstybėje

Jeigu buvote apdraustas vienoje valstybėje narėje, jūsų invalidumo pensija bus apskaičiuota pagal tos valstybės teisės aktus. Jūs turite teisę būti vertinamas taip pat, kaip tos šalies piliečiai.

C. Asmenys, buvę apdrausti daugiau nei vienoje valstybėje narėje

Jeigu prieš tapdamas invalidu buvote apdraustas keliose valstybėse narėse, yra įvairių jūsų teisės į pensiją galimybių.

- ➔ **Buvote apdraustas tik valstybėse narėse, kuriose pensijos dydis priklauso nuo draudimo laikotarpių trukmės.** Šiuo atveju iš kiekvienos iš šių valstybių gausite po atskirą pensiją. Kiekvienos pensijos dydis atitiks draudimo laikotarpį, įgytus atitinkamoje valstybėje.
- ➔ **Buvote apdraustas tik valstybėse narėse, kuriose pensijos dydis nepriklauso nuo draudimo laikotarpių trukmės.** Gausite pensiją iš valstybės, kurioje buvote apdraustas tuo metu, kai tapote invalidu. Visada turėsite teisę į visą šios pensijos sumą, net jeigu buvote apdraustas šioje valstybėje tik trumpą laiką (pavyzdžiui, metus). Kita vertus, neturėsite teisės į kitų valstybių, kuriose anksčiau buvote apdraustas, pensijas.

Praktikoje tai reiškia, kad suma, kurią gausite, atitiks sumą, mokamą valstybės narės, kurioje buvote apdraustas tuo metu, kai tapote invalidu, net jeigu ši suma yra mažesnė nei suma, kuri būtų buvusi mokama pagal valstybės narės, kurioje anksčiau buvote apdraustas, teisės aktus.

Tai susiję su vadinamųjų rizika pagrįstų sistemų, pagal kurias pensijos dydis nepriklauso nuo draudimo laikotarpių trukmės ir jūs turite iš tikrųjų būti apdraustas tuo metu, kai tapote invalidu, principu.

- ➔ **Pirma buvote apdraustas valstybėje narėje, kurioje invalidumo pensijos dydis priklauso nuo draudimo laikotarpių trukmės, o vėliau – valstybėje, kurioje pensijos dydis nuo laikotarpių trukmės nepriklauso.** Gausite dvi pensijas: vieną iš pirmosios valstybės, kuri atitiks draudimo laikotarpius, įgytus pagal jos teisės aktus, ir kitą iš valstybės, kurioje buvote apdraustas, kai tapote invalidu.

Pastaroji valstybė paprastai privalėtų mokėti jums visą pensiją. Tačiau daugeliu atvejų gausite tik jos dalį, nes valstybė atsižvelgia į pensiją, kurią gaunate iš pirmosios valstybės. Galite pamanyti, kad tai reiškia, jog prarandate dalį teisių į pensiją, dėl kurių dirbote ir už kurias mokėjote, bet toks įspūdis klaidingas. Jei-gu visą laiką būtumėte buvęs apdraustas vienoje iš šių dviejų valstybių (nesvarbu, kurioje), niekada negalėtumėte gauti didesnės pensijos už tą, į kurią dabar turite teisę. Taigi jūsų padėtis nei blogesnė, nei geresnė už asmens, kuris per visą savo profesinę karjerą dirbo vienoje valstybėje narėje.

- ➔ **Pirma buvote apdraustas valstybėje, kurioje pensijos dydis nepriklauso nuo draudimo laikotarpių trukmės, o vėliau – valstybėje, kurioje pensijos dydis priklauso nuo draudimo laikotarpių trukmės.** Gausite dvi atskiras pensijas, kurių kiekviena atitiks jūsų draudimo laikotarpių atitinkamose valstybėse trukmę.

D. Su invalidumo laipsniu susiję sprendimai

Jei-gu buvote apdraustas daugiau nei vienoje valstybėje narėje, nustatyti invalidumo laipsnį gali būti problemiška, nes nacionaliniai kriterijai gerokai skiriasi. Tiesą sakant, daugeliu atvejų pensijos dydis priklausys nuo pripažinto invalidumo laipsnio. Šį sprendimą priims valstybės, kurioje buvote apdraustas, nacionalinės įstaigos pagal tos valstybės nacionalinės teisės aktus. Yra vos keletas ypatingų atvejų, kai vienos įstaigos priimtas sprendimas yra privalomas visų kitų susijusių valstybių įstaigoms.

PAVYZDYS

Dvidešimt metų buvote apdraustas valstybėje A, paskui penkerius metus – valstybėje B ir galiausiai dvejus metus – valstybėje C. Visose šiose trijose valstybėse invalidumo pensijos dydis priklauso nuo įgytų draudimo laikotarpių trukmės.

Nustojate dirbęs valstybėje C, kurioje jums nustatyta 100 % invalidumas. Tai suteikia jums teisę gauti iš valstybės C invalidumo pensiją, pagrįstą dvejų metų draudimo toje valstybėje laikotarpiu. Jūs taip pat gausite invalidumo pensiją iš valstybės B, kurioje buvote apdraustas penkerius metus. Tačiau toje valstybėje narėje jums nustatyta tik 70 % invalidumas. Valstybėje A, kurioje buvote draudžiamas didžiąją savo profesinės karjeros dalį (dvidešimt metų), gausite invalidumo pensiją, pagrįstą tik 30 % invalidumu.

Šiuo atveju jums būtų geriausia, jeigu invalidumo pensijos dydis valstybėje C nepriklaustytų nuo draudimo laikotarpių trukmės. Tokiu atveju gautumėte visą išmoką iš valstybės C, taigi nebūtų svarbu, kokio laipsnio invalidumą turinčiu asmeniu esate laikomas pagal kitų valstybių teisės aktus.

ES socialinės apsaugos nuostatomis nacionalinės socialinės apsaugos sistemos ne suderinamos, o tik koordinuojamos, todėl kiekviena valstybė pati nustato savo invalidumo pensijų taisykles.

5.6. Kas jums moka senatvės pensiją?

Senatvės pensijos yra vienos svarbiausių socialinės apsaugos išmokų. Todėl, imdami profesinės veiklos užsienyje, norėtumėte žinoti, kokios gali būti to pasekmės jūsų būsimoms teisėms į pensiją.

ES senatvės pensijų nuostatomis garantuojamos šios teisės.

- ➔ Kiekvienoje valstybėje narėje, kurioje buvote apdraustas, jūsų draudimo duomenys saugomi tol, kol sulaukiate pensinio amžiaus. Kitaip tariant, jeigu jūs toje valstybėje narėje nebedraudžiamas, sumokėtos įmokos nei perduodamos kitai valstybei narei, nei jums išmokamos.

- ➔ Mokėti senatvės pensiją sulaukus pensinio amžiaus jums turės kiekviena valstybė narė, kurioje buvote apdraustas. Pavyzdžiui, jeigu dirbote trijose valstybėse narėse, sulaukęs pensinio amžiaus gausite tris atskiras senatvės pensijas.
- ➔ Ši pensija bus apskaičiuojama remiantis jūsų draudimo duomenimis kiekvienoje valstybėje narėje. Suma, kurią gausite iš kiekvienos iš valstybių narių, priklausys nuo jūsų draudimo kiekvienoje valstybėje trukmės.

Šiais principais užtikrinama, kad niekas neatsidurtų nepalankioje padėtyje dėl to, kad dirbo keliose valstybėse narėse: jokia įmoka nebus prarasta, įgytos teisės bus apsaugotos ir kiekviena valstybė narė mokės pensiją, atitinkančią joje įgytus draudimo laikotarpius. Kiekviena valstybė moka nei daugiau, nei mažiau kaip tą pensiją, kuri buvo „uždirbta“, visų pirma darbuotojui mokant įmokas. Tolesnėse dalyse paaiškinama, kaip pagal koordinavimo taisyklės senatvės pensijos apskaičiuojamos ir mokamos.

A. Bendrosios taisyklės

Laikotarpių sumavimas. Jeigu laikotarpis, kuriuo buvote apdraustas valstybėje narėje, nepakankamai ilgas teisei į pensiją toje šalyje įgyti, bus atsižvelgta į visus draudimo laikotarpius, kuriuos įgijote kitose valstybėse narėse.

PAVYZDYS

Jeigu valstybėje narėje buvote apdraustas trumpiau nei metus, gali būti taikoma specialioji taisyklė, nes kai kurios valstybės narės neteikia pensijos už trumpus laikotarpius. Kas atsitiks jūsų įmokoms, kurias sumokėjote toje valstybėje narėje?

Valstybėje A buvote apdraustas dešimt mėnesių ir valstybėje B – trisdešimt penkerius metus. Nesijaudinkite. Jūsų draudimo valstybėje A, kurioje dirbote trumpiau nei metus, mėnesiai nebus prarasti. Valstybė B perims dešimt mėnesių, kurių įmokos sumokėtos valstybėje A.

Gyvenimas arba viešnagė užsienyje: jūsų senatvės pensija bus mokama neat-sižvelgiant į viešnagės ar gyvenimo ES, Islandijoje, Lichtenšteine, Norvegijoje ar Šveicarijoje vietą – nesumažinta, nepakeista ir nesustabdyta.

B. Buvote apdraustas vienoje valstybėje narėje

Šiuo atveju jūsų pensijos suma bus apskaičiuota pagal tos valstybės narės teisės aktus lygiai taip pat, kaip ji apskaičiuojama tos šalies piliečiams, ir nesvarbu, ar sulaukęs pensinio amžiaus gyvenate toje valstybėje.

C. Buvote apdraustas daugiau nei vienoje valstybėje narėje

Gausite pensiją iš kiekvienos valstybės narės, kurioje buvote draudžiamas. Šios pensijos atitiks draudimo laikotarpius, įgytus kiekvienoje iš susijusių valstybių.

PAVYZDYS

Buvote apdraustas:

- ➔ dešimt metų valstybėje narėje A,
- ➔ dvidešimt metų valstybėje narėje B,
- ➔ penkerius metus valstybėje narėje C.

Tai reiškia, kad iki pensinio amžiaus jūs iš viso buvote draudžiamas trisdešimt penkerius metus.

Valstybė narė A apskaičiuos pensiją, į kurią būtumėte turėjęs teisę po trisdešimt penkerių metų draudimo toje valstybėje. Jums ji mokės sumą, atitinkančią jūsų faktinius draudimo laikotarpius, t. y. 10/35 šios sumos.

Panašiai valstybė narė B mokės jums 20/35 sumos, į kurią būtumėte turėjęs teisę toje valstybėje po trisdešimt penkerių metų draudimo.

Galiausiai valstybė narė C mokės jums 5/35 sumos, į kurią būtumėte turėjęs teisę toje valstybėje po trisdešimt penkerių metų draudimo.

D. Prašymo skirti pensiją pateikimas

Jeigu dirbote daugiau nei vienoje valstybėje narėje, prašymą skirti pensiją turėtumėte pateikti savo gyvenamosios vietos valstybėje, nebent iš tikrųjų niekada joje nedirbote. Šiuo atveju prašymą turėtumėte pateikti šaliai, kurioje dirbote paskutinį darbą.

E. Pensinis amžius

Kaip minėta, valstybių narių socialinės apsaugos sistemos nėra suderintos, todėl pensinis amžius atskirose valstybėse nėra vienodas. Kaip asmeniui, turinčiam teisę į pensiją daugiau nei vienoje valstybėje narėje, tai reiškia, kad vienoje šalyje jūs galite įgyti teisę į savo senatvės pensiją sulaukęs 65-erių, o kitoje jums reikės palaukti iki 67-erių. Tokiomis aplinkybėmis svarbu iš valstybių, kurios mokės jūsų pensijas, iš anksto gauti informaciją apie jūsų pensijos mokėjimo atidėjimo pasekmes. Tam tikrais atvejais, jeigu vieną pensiją gaunate anksčiau negu kitą, tai gali turėti poveikį sumoms, kurios jums bus mokamos. Įstaigos, kurios mokės pensijas, jūsų prašymu privalo duoti jums šią informaciją.

F. Santrauka

Kontaktinė įstaiga (paprastai valstybėje, kurioje gyvenate) pasirūpins jūsų prašymo skirti pensiją tvarkymu. Kontaktinė įstaiga palengvina su jūsų prašymu skirti pensiją susijusių šalių keitimąsi informacija apie jūsų draudimo duomenis.

Iš įvairių šalių gavusi pranešimus apie visus sprendimus, kontaktinė įstaiga išsiųs jums šių sprendimų santrauką. Santrauka – tai nešiojamasis dokumentas P1 (žr. sąrašą 7 skirsnyje), kuriame jums pateikiama kiekvienos valstybės narės priimtų sprendimų apžvalga. Juo jums pranešama, kaip įstaigos atsižvelgė į įvairius draudimo laikotarpius, ir galėsite matyti, pavyzdžiui, ar yra tarpų arba dalinių tam tikrų draudimo laikotarpių sutapimų.

Pagal naująsias koordinavimo taisykles jums suteikiama teisė prašyti peržiūrėti nacionalinį sprendimą dėl jūsų teisės į pensiją, jeigu atrodo, kad dviejų ar daugiau įstaigų priimtų sprendimų sąveika galėjo padaryti neigiamą poveikį jūsų teisėms.

Terminas, per kurį galima prašyti atlikti tokią peržiūrą, skaičiuojamas nuo tos dienos, kai jūs gausite santrauką, ir tai yra terminas, taikomas nacionalinėje teisėje.

G. Pinigų pervedimų išlaidos

Nacionalinės įstaigos tiesiogiai moka pensijas jums arba jūsų bankui. Iš esmės, jeigu mokėjimas atliekamas tarp euro zonai priklausančių valstybių narių, neturėtų būti jokių pinigų pervedimo ar administracinių išlaidų. Tačiau tarptautinių mokėjimų į šalis, kurios nėra euro zonos dalis, atveju galite patirti tam tikrų pinigų keitimo išlaidų. Tokios išlaidos turėtų būti objektyviai pagrįstos ir proporcingos suteiktai paslaugai.

5.7. Maitintojo netekties išmokos ir išmoka mirties atveju

A. Maitintojo netekties išmokos

Paprastai našlių ar našlaičių pensijoms taikomos taisyklės yra tokios pat, kaip taisyklės, taikomos invalidumo ir senatvės išmokoms (žr. 5.6 skirsnį). Vadinasi, maitintojo netekties išmokos turi būti mokamos nesumažintos, nepakeistos ir nesustabdytos neatsižvelgiant į našlio (našlės) gyvenamąją vietą ES, Islandijoje, Lichtenšteine, Norvegijoje ar Šveicarijoje.

B. Išmoka mirties atveju

Kaip ir visų kitų išmokų kategorijų atvejais, valstybės narės nacionalinė įstaiga turi atsižvelgti į draudimo ar gyvenimo laikotarpius, įgytus pagal bet kurias kitas valstybės narės teisės aktus, jeigu tai būtina teisei į išmoką mirties atveju įgyti.

Išmoką mirties atveju sumokės valstybės, kurioje velionis buvo apdraustas, įstaiga neatsižvelgiant į valstybę narę, kurioje gyvena teisė į šias išmokas turintis asmenys. Pensininko ar jo šeimos narių mirties atveju taikomos specialiosios taisyklės.

5.8. Ką daryti tapus bedarbiu?

Aukšto nedarbo lygio sąlygomis bedarbio išmokų koordinavimo nuostatos yra ypač svarbios.

A. Bendrosios taisyklės

Laikotarpių sumavimas: jeigu netenkate darbo, valstybės, kurioje pateikiate prašymą dėl bedarbio išmokų, įstaiga turi atsižvelgti į draudimo ar darbo laikotarpius, įgytus pagal bet kurios kitos valstybės narės teisės aktus, jeigu tai būtina teisei į šias išmokas įgyti. Pagal naująsias koordinavimo taisykles taip pat atsižvelgiama į savarankiškai dirbančių asmenų įgytus laikotarpius. Galite valstybės, kurioje dirbate, įstaigos paprašyti išduoti dokumentą U1 (žr. sąrašą 7 skirsnyje), kuriuo paliudijami jūsų įgyti draudimo ar darbo laikotarpiai.

SVARBU

Priešingai kitoms išmokoms, nedarbo sektoriuje sumavimo principas taikomas tik tuo atveju, jeigu paskutinį draudimo laikotarpį įgijote toje valstybėje narėje, kurioje pateikiate prašymą dėl išmokų. Kitaip tariant, turėtumėte prašyti bedarbio išmokų toje valstybėje, kurioje dirbate paskutinį darbą (išskyrus tarpvalstybinius darbuotojus, kuriems taikomos specialiosios taisyklės, žr. kitą skirsnį (5.8 skirsnio B dalį).

Taikomi teisės aktai. Pagal principą, kad jums taikomi valstybės, kurioje dirbate, teisės aktai, už bedarbio išmokų skyrimą paprastai atsako valstybė narė, kurioje dirbate. Jūs turite teisę į bedarbio išmokas tokiomis pat sąlygomis, kaip ir valstybės, kuri moka jūsų išmokas, piliečiai.

Pasienio darbuotojams ir kitiems tarpvalstybiniams darbuotojams, kurių gyvenamoji vieta tebėra kitoje valstybėje narėje nei ta, kurioje jie dirba, taikomos specialiosios nuostatos.

Išmokų apskaičiavimas. Jeigu bedarbio išmokos dydis priklauso nuo ankstesnio jūsų darbo užmokesčio ar profesinės veiklos pajamų dydžio, atsižvelgiama tik į darbo užmokestį ar profesinės veiklos pajamas, kurias gavote valstybėje, kurioje dirbate paskiausiai.

Jeigu jūsų šeimos nariai gyvena kitoje valstybėje narėje, o jūsų bedarbio išmokos suma didėja priklausomai nuo jūsų šeimos narių skaičiaus, į juos bus atsižvelgta, tarsi jie gyventų toje valstybėje, kuri jums moka išmokas.

B. Visiškais bedarbiais tapę tarpvalstybiniai darbuotojai

Jeigu jūsų gyvenamosios vietos valstybė narė nėra valstybė, kurioje dirbate, jums taikomos specialiosios nuostatos.

Pasienio darbuotojai. Kaip visišku bedarbiu tapęs pasienio darbuotojas ⁽²⁾, prašymą dėl bedarbio išmokų turite pateikti savo gyvenamosios vietos valstybėje narėje. Nors savo gyvenamosios vietos valstybės įstaigai nemokėjote jokių įmokų, savo išmokas gausite, tarsi paskutiniu savo darbo laikotarpiu būtumėte buvęs joje apdraustas. Jeigu bedarbio išmokos dydis priklauso nuo jūsų ankstesnio darbo užmokesčio ar profesinės veiklos pajamų, išmoką skirianti įstaiga turi pagrįsti savo apskaičiavimą darbo užmokesčiu ar profesinės veiklos pajamomis, kurias faktiškai gavote valstybėje narėje, kurioje dirbote.

Jeigu norite ieškoti darbo valstybėje, kurioje dirbote paskiausiai, taip pat ir savo gyvenamosios vietos valstybėje, jūs galite – kaip papildoma priemonė – taip pat užsiregistruoti paskutinės darbo vietos valstybės užimtumo tarnybose. Tokiu atveju turėsite laikytis abiejų valstybių narių kontrolės procedūrų ir įpareigojimų. Tačiau išmokas visada moka jūsų gyvenamosios vietos valstybė narė, todėl įpareigojimai ir darbo paieškos veikla joje turi pirmenybę.

PAVYZDYS

Jeigu valstybėje B dirbote kaip pasienio darbuotojas, o gyvenote valstybėje A, tapęs bedarbiu prašymą dėl išmokų turite teikti valstybėje A. Jeigu norite, taip pat galite užsiregistruoti valstybės B užimtumo tarnybose ir ieškoti darbo taip pat ir toje valstybėje. Tačiau išmokas ir toliau moka valstybė A, todėl pirmenybę turi jūsų įpareigojimai valstybės A užimtumo tarnyboms.

⁽²⁾ Pasienio darbuotojai – tai asmenys, pagal darbo sutartį arba savarankiškai dirbantys vienoje valstybėje narėje ir gyvenantys kitoje valstybėje narėje, į kurią jie paprastai sugrįžta kasdien arba bent kartą per savaitę.

Kiti tarpvalstybiniai darbuotojai. Jeigu esate visišku bedarbiu tapęs kitas tarpvalstybinis darbuotojas ⁽³⁾, turite dvi galimybes: galite užsiregistruoti užimtumo tarnybose ir pateikti prašymą skirti bedarbio išmokas savo paskutinio darbo valstybėje, arba galite sugrįžti į savo gyvenamosios vietos valstybę ir joje ieškoti darbo bei gauti bedarbio išmokas.

PAVYZDYS

Jeigu dirbote kaip „kitas tarpvalstybinis darbuotojas“ valstybėje B, o gyvenote valstybėje A, tapęs bedarbiu galite rinktis, ar užsiregistruoti ir teikti prašymą skirti išmokas valstybėje A, ar valstybėje B (atsižvelgiant į tai, kurioje valstybėje jūsų perspektyva susirasti naują darbą yra geresnė).

Jeigu nusprendžiate sugrįžti į savo gyvenamosios vietos valstybę narę, jūsų bedarbio išmokos apskaičiuojamos remiantis profesinės veiklos pajamomis, kurias gavote, kai paskiausiai vertėtės šia veikla valstybėje narėje, kurioje dirbote.

Jūs taip pat turite galimybę pirma užsiregistruoti kaip darbo ieškantis asmuo ir pateikti prašymą skirti išmokas valstybėje, kurioje dirbote paskiausiai, o paskui sugrįžti į savo gyvenamosios vietos valstybę ir eksportuoti į ją savo bedarbio išmokas (žr. 5.8 skirsnio D dalį).

SVARBU

Kuri valstybė narė atsakinga už ligos išmokų, pensijų, išmokų šeimai ir t. t. skyrimą, jeigu bedarbio išmokas gaunu iš savo gyvenamosios vietos valstybės?

Kaip ir jūsų bedarbio išmokų atveju, gyvenamosios vietos valstybės teisės aktai jums taikomi ir kitais socialinės apsaugos klausimais.

⁽³⁾ Kiti tarpvalstybiniai darbuotojai – tai asmenys, dirbantys vienoje valstybėje narėje ir gyvenantys kitoje valstybėje narėje, į kurią jie sugrįžta rečiau negu pasienio darbuotojas (t. y. rečiau nei kartą per savaitę). Tačiau vis viena tariama, kad jų gyvenamoji vieta (t. y. jų asmeninių interesų centras, šeima ir t. t.) yra kitoje valstybėje narėje nei darbo valstybė.

C. Iš dalies bedarbiais tapę asmenys

Jeigu netekote darbo iš dalies arba dirbate su pertrūkiais, už bedarbio išmokų skyrimą atsako valstybė narė, kurioje dirbate, neatsižvelgiant į jūsų gyvenamosios vietos valstybę.

D. Asmenys, ieškantys darbo kitoje valstybėje narėje

Jeigu norite ieškoti darbo kitoje valstybėje nei ta, kurioje gaunate savo bedarbio išmokas, tam tikromis sąlygomis galite ribotą laiko tarpą eksportuoti šias išmokas į valstybę, kurioje ieškote darbo.

- ➔ Tapę bedarbiu, mažiausiai keturias savaites turite likti jūsų bedarbio išmokas mokančios valstybės užimtumo tarnybų žinioje. Tačiau užimtumo tarnybos gali leisti jums išvykti prieš pasibaigiant šiam laikotarpiui. Taip netiesiogiai norima pasakyti, kad prieš pradėdamas ieškoti darbo kitose valstybėse pirmiausia turėtumėte išnaudoti visas galimybes susirasti naują darbą bedarbio išmokas mokančioje valstybėje.
- ➔ Įstaiga, kurioje esate užregistruotas kaip darbo ieškantis asmuo, pateiks jums dokumentą U2 (žr. sąrašą 7 skirsnyje), pagal kurį jums leidžiama eksportuoti bedarbio išmokas.
- ➔ Per septynias dienas nuo išvykimo dienos turite užsiregistruoti valstybės, kurioje ieškote darbo, užimtumo tarnybose. Jūs turite laikytis įpareigojimų ir paisyti kontrolės procedūrų, kurias atlieka tos valstybės užimtumo tarnybos.
- ➔ Tada turėsite teisę gauti savo bedarbio išmokas tris mėnesius nuo tos dienos, nuo kurios nebesate valstybės, iš kurios išvykote, užimtumo tarnybų žinioje. Tos valstybės kompetentinga tarnyba ar įstaiga gali pratęsti šį laikotarpį iki ne daugiau kaip šešių mėnesių.
- ➔ Jeigu negalite susirasti naujo darbo, turite sugrįžti prieš pasibaigiant tam laikotarpiui. Jeigu grįžtate vėliau, neturėdamas aiškaus valstybės, kuri moka jūsų išmokas, užimtumo tarnybų leidimo, prarasite visas likusias teises į tas išmokas.

SVARBU

Daugelis bedarbių praranda teises į išmokas, nes nežino šių sąlygų. Jie išvyksta iš valstybės, kurioje dirbo paskiausiai, neužsiregistruvę tos valstybės užimtumo tarnybose, jie per vėlai užsiregistruoja valstybės, kurioje ieško darbo, užimtumo tarnybose arba grįžta pasibaigus išmokų eksporto laikotarpiui.

Todėl prieš išvykdamas turėtumėte susisiekti su užimtumo įstaiga, kuri atsako už jūsų bedarbio išmokų mokėjimą, kad daugiau sužinotumėte apie savo teises ir pareigas.

5.9. O kaip dėl išmokų šeimai?

Išmokos šeimai numatytos visų valstybių narių teisės aktuose, bet jų savybės ir dydis atskirose valstybėse gerokai skiriasi. Todėl jums svarbu žinoti, kuri valstybė atsakinga už šių išmokų jums teikimą ir kokios sąlygos taikomos teisei į šias išmokas gauti.

Kaip ir kitų išmokų atveju, valstybė, kuri turi jums mokėti išmokas šeimai, privalo atsižvelgti į pagal bet kurios kitos valstybės narės teisės aktus įgytus draudimo laikotarpius, jeigu tai būtina teisę į išmoką reglamentuojančioms sąlygoms patenkinti.

A. Jūsų šeimos nariai gyvena valstybėje, kurioje esate apdraustas

Jeigu jūsų šeimos nariai gyvena valstybėje, pagal kurios teisės aktus esate apdraustas kaip pagal darbo sutartį ar savarankiškai dirbantis asmuo, kompetencija mokėti išmokas šeimai visada priklausys šiai valstybei. Jūs turite teisę į lygiai tokio pat dydžio išmokas, kaip ir tos valstybės piliečiai.

B. Jūsų šeimos nariai negyvena valstybėje, kurioje esate apdraustas

Jeigu jūsų šeimos nariai negyvena valstybėje, pagal kurios teisės aktus esate apdraustas, taikomos šios taisyklės.

- ➔ Jeigu turite teisę į išmokas šeimai pagal daugiau nei vienos valstybės teisės aktus, jūsų šeima iš principo gaus didžiausią išmokų sumą, numatytą vienos iš šių valstybių teisės aktuose. Kitaip tariant, į jūsų šeimą žiūrima taip, tarsi visi susiję asmenys gyventų ir būtų apdrausti valstybėje, kurios teisės aktai yra palankiausi.
- ➔ Jūs negalite gauti išmokų šeimai du kartus tuo pačiu laikotarpiu ir tam pačiam šeimos nariui. Taikomos pirmenybės taisyklės, pagal kurias vienos valstybės išmokų mokėjimas sustabdomas ta dalimi, kuri sutampa su kitos valstybės, kuriai tenka pagrindinė kompetencija mokėti išmokas šeimai, išmokų suma.

PAVYZDYS

Jeigu valstybėje A teikiamų išmokų šeimai suma yra didesnė nei suma, teikiama valstybėje B, kuri yra pirmiausia atsakinga už šių išmokų mokėjimą, valstybė A mokės priedą, atitinkantį šių dviejų sumų skirtumą.

Pirmenybės taisyklės yra tokios: valstybė, kuri moka darbu pagal darbo sutartį ar savarankišku darbu pagrįstas išmokas, yra viršesnė nei valstybė, kuri moka išmokas, pagrįstas pensija ar gyvenamąja vieta.

PAVYZDŽIAI

Jeigu valstybėje A išmoka šeimai pagrįsta pagal darbo sutartį dirbančio asmens veikla, o valstybėje B išmoka šeimai pagrįsta teise į pensiją ar gyvenamąją vietą, už išmokos šeimai mokėjimą pirmiausia yra atsakinga valstybė A, o valstybė B teturi mokėti priedą, jeigu valstybėje B išmokos šeimai suma yra didesnė negu valstybėje A.

Jeigu valstybėje A teisė pagrįsta pensija, o valstybėje B – gyvenamąją vietą, už išmokos šeimai mokėjimą pirmiausia atsakinga valstybė A, o valstybė B teturi mokėti priedą, jeigu valstybėje B išmokos šeimai suma yra didesnė negu valstybėje A.

Kas būna, jeigu ir valstybėje A, ir valstybėje B šeimos išmokos pagrįstos darbu pagal darbo sutartį ar savarankišku darbu arba pensija, arba gyvenamąją vietą?

- ➔ Tais atvejais, kai išmokos šeimai abiejose valstybėse pagrįstos darbu pagal darbo sutartį ar savarankišku darbu, pirmenybę turi valstybė, kurioje gyvena

vaikai, jeigu toje valstybėje dirba vienas iš tėvų; priešingu atveju atsakomybė tenka valstybei, kurioje mokama didžiausia suma.

- ➔ Tuo atveju, jeigu išmokos šeimai abiejose valstybėse pagrįstos pensijos gavimu, pirmenybę turi valstybė, kurioje gyvena vaikai, jeigu ši valstybė taip pat moka ir pensiją. Priešingu atveju atsakomybė tenka valstybei, kurioje susijęs asmuo buvo draudžiamas arba gyveno ilgiausiai.
- ➔ Tais atvejais, kai išmokos šeimai pagrįstos gyvenamąja vieta, pirmenybę turi valstybė, kurioje gyvena vaikai.

Praktikoje šių taisyklių taikymas priklauso nuo kiekvieno konkretaus atvejo aplinkybių. Dėl išsamesnės informacijos nesivaržydamas kreipkitės į savo įstaigą.

C. Bedarbiams skirtos išmokos šeimai

Bedarbiai, gaunantys bedarbio išmokas pagal kurios nors valstybės narės teisės aktus, turi teisę į išmokas šeimai pagal tos valstybės teisės aktus ir savo šeimos nariams, kurie gyvena kitoje valstybėje narėje.

D. Pensininkams skirtos išmokos šeimai

Pensininkai paprastai gauna išmokas šeimai iš tos valstybės, kuri moka jų pensiją. Jeigu pensininkas gauna daugiau nei vieną pensiją, taikomos specialiosios taisyklės.

5.10. Priešpensinės išmokos

Įstatymų nustatytos priešpensinių išmokų sistemos taip pat patenka į koordinavimo nuostatų taikymo sritį. Taip užtikrinama ir vienodas požiūris skiriant šias išmokas migrantams, ir galimybė eksportuoti priešpensines išmokas į kitą valstybę. Šių išmokų gavėjams taip pat turi būti skirtos išmokos šeimai ir sveikatos priežiūros išmokos pagal pirmiau apibūdintas taisykles.

Tačiau draudimo laikotarpių sumavimo principas priešpensinių išmokų atvejais netaikomas. Tai reiškia, kad skiriant šias išmokas į draudimo, darbo ar gyvenimo laikotarpius, įgytus kitose valstybėse, atsižvelgti nereikia.

5.11. Specialiosios neįmokinės išmokos pinigais

Tam tikras specialiausias išmokas ⁽⁴⁾, kurios nėra pagrįstos įmokomis (vadinamosios neįmokinės išmokos), iš savo lėšų teiks tik jūsų gyvenamosios vietos įstaiga. Daugeliu atvejų šios išmokos priklauso nuo materialinės padėties, t. y. mokamos asmenims, kurių pensijos ar pajamos yra mažesnės už tam tikrą lygį.

Kitaip tariant, šių išmokų mokėjimas nebus perkeltas, jeigu persikelsite gyventi į kitą valstybę. Vis dėlto, jeigu jūsų naujojoje gyvenamosios vietos valstybėje tokia išmoka teikiama, ji gali skirti jums šią specialiąją išmoką pagal savo nacionalinės teisės aktus, net jeigu jūs niekada toje valstybėje nedirbote.

⁽⁴⁾ Šios specialiosios neįmokinės išmokos pinigais pagal atskiras valstybes nares išvardytos Reglamento (EB) Nr. 883/2004 su pakeitimais, padarytais Reglamentu (EB) Nr. 987/2009, X priede.

6. Apie jūsų teises trumpai

6.1. Pasienio darbuotojas

Pasienio darbuotojas yra pagal darbo sutartį arba savarankiškai dirbantis asmuo, užsiimantis savo profesine veikla kitoje valstybėje narėje nei ta, kurioje jis gyvena ir į kurią grįžta bent kartą per savaitę.

Jus, kaip pasienio darbuotoją, ES socialinės apsaugos nuostatos saugo taip pat, kaip ir visų kitų kategorijų asmenis, kuriems taikomos šios nuostatos.

- ➔ Esate apdraudžiamas toje valstybėje, kurioje dirbate.
- ➔ Turite teisę į išmokas šeimai, įskaitant ir jūsų šeimos narius, gyvenančius kitoje valstybėje.
- ➔ Gausite atskirą pensiją iš kiekvienos valstybės, kurioje buvote draudžiamas bent vienus metus.

Tačiau dėl ligos ir bedarbio išmokų nustatytos tam tikros specialios taisyklės.

- ➔ Dėl išmokų natūra ligų ir nelaimingų atsitikimų darbe atveju turite teisę rinktis: galite gauti šias išmokas arba toje valstybėje, kurioje gyvenate, arba toje, kurioje dirbate. Ligos išmokas natūra daugeliu atvejų praktiškiau gauti valstybėje, kurioje dirbate ir kurioje praleidžiate daugiausia laiko. Sulaukęs pensinio amžiaus, prarasite pasienio darbuotojo statusą ir jūsų teisė į ligos išmokas natūra valstybėje, kurioje buvote dirbęs, bus apribota. Tačiau turėsite teisę tęsti gydymą, kuris buvo pradėtas, kol tebebuvote pasienio darbuotojas.

SVARBU

Pasienio darbuotojų šeimos nariai turi tokias pat teises, kaip pasienio darbuotojai, tik keliose valstybėse (5).

Kai kuriose valstybėse į pensiją išėję pasienio darbuotojai išsaugo teisę gauti sveikatos priežiūros paslaugas.

Dėl išsamesnės informacijos kreipkitės į savo sveikatos draudimo įstaigą.

- Kalbant apie bedarbio išmokas pasakytina, kad teisę į išmokas turite – jeigu esate visiškai bedarbis – tik toje valstybėje, kurioje gyvenate. Tačiau jūs galite – kaip papildoma priemonė – užsiregistruoti ir taip pat ieškoti darbo valstybėje, kurioje paskiausiai dirbote (dėl išsamesnės informacijos žr. 5.8 skirsnio B dalį).

6.2. Komandiruotasis darbuotojas

Komandiruotasis darbuotojas – tai asmuo, kuris paprastai dirba vienoje valstybėje, bet savo įmonės yra laikinai išsiųstas dirbti į kitą valstybę. Ilgiausias komandiravimo laikotarpis – 24 mėnesiai.

Kaip komandiruotajam darbuotojui, jums taikomos šios sąlygos:

- Jūs tebesate apdraustas valstybėje, kurioje paprastai dirbate, o tai reiškia, kad tebemokate įmokas tos valstybės socialinės apsaugos sistemai. Tai paliudija dokumentas A1 (žr. sąrašą 7 skirsnyje), kurį turėtumėte gauti iš komandiruojančios valstybės (valstybės, kurioje paprastai dirbate) įstaigos.
- Jūs turite teisę į visas sveikatos priežiūros išmokas natūra toje valstybėje, į kurią buvote išsiųstas, neatsižvelgiant į tai, ar ši šalis tapo jūsų gyvenamąja vieta.
- Jūs turite teisę į išmokas šeimai iš valstybės, kurioje tebesate apdraustas, neatsižvelgiant į tai, kurioje valstybėje gyvena jūsų šeimos nariai.

5 Valstybės narės, ribojančios pasienio darbuotojų šeimos narių teises į išmokas natūra, išvardytos Reglamento (EB) Nr. 883/2004 su pakeitimais, padarytais Reglamentu (EB) Nr. 987/2009, III priede.

- ➔ Netekęs darbo turite teisę į bedarbio išmokas toje valstybėje, kurioje paprastai dirbate. Tačiau jeigu valstybė, į kurią buvote komandiruotas, tapo jūsų gyvenamosios vietos valstybe, taip pat galite turėti teisę į bedarbio išmokas toje valstybėje.

6.3. Pensininkas

Koordinavimo nuostatos teikia didelę apsaugą pensininkams (t. y. asmenims, gaunantiems įstatymų nustatytą senatvės, invalidumo ar maitintojo netekties išmoką).

SVARBU

Tai galioja ne tik buvusiems darbuotojams migrantams, bet ir visiems valstybių narių piliečiams, kurie turi teisę į pensiją pagal įstatymų nustatytą pensijų sistemą. Taigi, net jeigu per visą savo profesinę karjerą niekada nebuvote išvykęs iš savo valstybės, galite remtis koordinavimo nuostatomis, jeigu gaunate pensiją, o gyvenate ar viešite kitoje valstybėje.

Štai glaustai išdėstytos jūsų teisės:

- ➔ Jūs turite teisę į atskirą pensiją iš kiekvienos valstybės narės, kurioje buvote draudžiamas bent vienus metus, jeigu atitinkate nacionalinėje teisėje nustatytas sąlygas (pavyzdžiui, pensinis amžius, būtinos sąlygos). Jeigu pagal šias sąlygas, be kita ko, reikalaujama, kad asmuo būtų dirbęs (mokėjęs įmokas) tam tikrą minimalų laikotarpį, šiam reikalavimui patenkinti bus atsižvelgiama į darbo ir draudimo laikotarpius, įgytus visose valstybėse narėse.
- ➔ Jūsų pensija bus mokama nesumažinta, nepakeista ir nesustabdyta, kad ir kur būtų jūsų gyvenamoji vieta ES ar Europos ekonominėje erdvėje. Tačiau tai negalioja tam tikriems pensijų priedams ar su materialine padėtimi susijusioms socialinėms pensijoms (žr. 5.11 skirsnį).
- ➔ Jūs turite teisę į visas ligos išmokas natūra valstybėje narėje, kurioje gyvenate, net jeigu niekada nebuvote draudžiamas toje valstybėje, kol dirbote, jeigu esate įgijęs teisę gauti ligos išmokas bent vienoje iš valstybių narių, kurios

moka jums pensiją. Viešėdamas kitoje valstybėje narėje, jūs turite teisę į visas išmokas natūra, kurių prireikia per tą viešnagę.

- ➔ Jūs turite teisę į išmokas šeimai, neatsižvelgiant į vietą ES ar EEE, kurioje gyvenate jūs ar jūsų šeimos nariai. Šias išmokas moka valstybės narės, iš kurios gaunate savo pensiją, įstaiga. Jeigu turite teisę į kelias pensijas iš skirtingų valstybių narių, iš principo jūs gaunate didžiausią išmokų, numatytų pagal vienos iš šių valstybių teisės aktus, sumą (žr. 5.9 skirsnio B dalį).

6.4. Turistas

Milijonai turistų kasmet keliauja po Europą, kad praleistų atostogas užsienyje. Ligos ar nelaimingo atsitikimo atveju jiems reikia galimybės gauti visas būtinas sveikatos priežiūros ir ligos išmokas viešnagės valstybėje.

Jeigu esate apdraustas pagal įstatymų nustatytą sveikatos draudimo sistemą savo kilmės valstybėje, taikomos šios sąlygos.

- ➔ Jūs turite teisę į visas medicinos požiūriu būtinas ligos išmokas natūra viešnagės valstybėje tokiomis pat sąlygomis, kaip tos valstybės piliečiai.
- ➔ Šioms išmokoms gauti turite pateikti savo Europos sveikatos draudimo kortelę (ESDK).

Jeigu pamiršote pasiimti ar pametėte savo ESDK, galite kreiptis į savo sveikatos draudimo įstaigą, kad ši faksu ar elektroniniu paštu atsiųstų jums laikiną pažymėjimą, atstojantį kortelę. Šis dokumentas lygiavertis ESDK ir taip pat kaip kortelė suteiks tokią pat teisę į sveikatos priežiūrą ir susijusių išlaidų kompensavimą per viešnagę kitoje valstybėje narėje. Taip pasielgti ypač patartina tuo atveju, jeigu jums būtina gultis į ligoninę.

- ➔ Tai, kad negalite pateikti ESDK, neturėtų daryti jokio poveikio jūsų mediciniam gydymui. Tačiau gydytojas ar gydymo įstaiga gali pareikalauti, kad sumokėtumėte visą gydymo kainą arba iš anksto padengtumėte dalį išlaidų, kurių nebūtų reikalaujama padengti iš asmens, apdrausto toje pačioje valstybėje narėje. Vėliau galite valstybėje narėje, kurioje esate draudžiamas, prašyti kompensacijos.

6.5. Studentas

Vis daugiau jaunuolių pasirenka dalį studijų arba visas studijas kitoje valstybėje. Be kitų dažnai kylančių problemų (kalbos mokėjimas, diplomų pripažinimas, būstas ir t. t.), ne mažesnis rūpestis, žinoma, yra teisė į sveikatos priežiūros paslaugas ir ligos išmokas.

Iš principo studentas, viešintis valstybėje, kurioje studijuoja, laikomas tebegyvenančiu savo kilmės valstybėje. Tai reiškia, kad turite teisę į visas būtinas ligos išmokas natūra, jeigu pateikiate Europos sveikatos draudimo kortelę, kurią prieš jums išvykstant išdavė jūsų kilmės valstybė (žr. 5.3 skirsnio F dalį ir 6.4 skirsnį).

6.6. Neaktyvus asmuo

Jeigu nedirbate nei pagal darbo sutartį, nei savarankiškai, bet esate arba buvote draudžiamas pagal kurios nors valstybės narės teisės aktus, t. y. esate vadinamasis neaktyvus asmuo, ES socialinės apsaugos nuostatos jums taip pat taikomos (žr. 5.1 skirsnio D dalį).

Be to, tam tikrais atvejais galite būti socialiniu požiūriu apsaugotas kaip pagal darbo sutartį ar savarankiškai dirbančio asmens arba pensininko šeimos narys.

6.7. Ne ES pilietis

Kaip trečiosios šalies pilietis (t. y. šalies, kuri neįtraukta į 4 skirsnyje pateiktą sąrašą, pilietis), jūs galite naudotis koordinavimo nuostatomis su daugiau nei viena valstybe nare susijusiais atvejais. Jūsų šeimos nariai ir maitintojo netekę asmenys taip pat pateks į šių nuostatų taikymo sritį.

7. Kaip praktiškai veikia koordinavimo nuostatos?

ES socialinės apsaugos nuostatų tikslas, principai ir turinys aptarti šio vadovo 1–6 skirsniuose. Siekiant padėti jums reikalauti savo teisių, šiame skirsnyje pateikiama tam tikra bendro pobūdžio informacija apie tai, kaip šios nuostatos veikia praktiškai.

7.1. Nešiojamieji dokumentai

Nagrinėjant administracines bylas, susijusias su tarpvalstybiniais aspektais, socialinės apsaugos įstaigoms dažnai reikia keistis informacija su įstaigomis kitose valstybėse narėse. Didžiąja dalimi duomenų jos keičiasi tiesiogiai. Tačiau tam tikrais atvejais informacija, kurios jums reikia, gali būti pateikta dokumento, kurį tuomet galite pateikti kitų valstybių narių įstaigoms, pavidalu. Šie nešiojamieji dokumentai, kurie šiuo metu pateikiami popierine forma (nors ateityje jos gali būti išduodamos kitaip), leidžia jums įrodyti savo teisę į tam tikras teises persikeliant iš vienos Europos vietos į kitą. Jie išvardyti toliau lentelėje.

Nešiojamieji dokumentai paprastai išduodami jūsų prašymu. Tačiau jeigu prieš išvykdamas pamirštate paprašyti išduoti atitinkamą dokumentą, tai netrukdyt jums pateikti prašymo dėl išmokų: kitos valstybės narės įstaiga tiesiogiai gaus reikalingus duomenis iš jūsų valstybės kompetentingos įstaigos. Tačiau dėl to sprendimas dėl jūsų prašymo gali būti priimtas kiek vėliau.

7.2. Atvejai, susiję su keliomis valstybėmis narėmis

Kai tenka susidurti su kelių valstybių narių socialinės apsaugos sistemomis (pavyzdžiui, komandiruotiesiems darbuotojams, pasienio darbuotojams), gali būti sunku pateikti konkrečios valstybės narės institucijai, įstaigai ar teismui prašymą iki nustatyto termino. Dėl to galite prarasti dalį savo teisių į išmoką pagal tos valstybės nacionalinės teisės aktus arba visas jas. Siekiant išvengti tokių nepageidaujamų padarinių, koordinavimo nuostatomis užtikrinama, kad jūsų prašymas bus laikomas priimtu, jeigu per tą patį terminą pateiksite jį atitinkamai kitos valstybės narės (pavyzdžiui, kurioje viešite ar gyvenate) institucijai, įstaigai ar teismui. Tada jūsų prašymas bus nedelsiant persiųstas kompetentingai valstybei.

Nešiojamieji dokumentai

SOCIALINĖS APSAUGOS SRITIS	DOKUMENTAS	NUMERIS	BUVUSIOJI FORMA
TAIKOMI TEISĖS AKTAI	Pažymėjimas dėl jo turėtoji taikomų socialinės apsaugos teisės aktų	A1	E101 E103
LIGOS (LAIKINOJO NEDARHINGUMO) IŠMOKOS	Registracija dėl sveikatos draudimo	S1	E106 E109 E120 E121
	Teisė į planinį gydymą	S2	E112
	Buvusio pasienio darbuotojo gydymas valstybėje, kurioje jis anksčiau dirbo	S3	-
	Teisė gauti sveikatos priežiūros paslaugas dėl nelaimingų atsitikimų darbe arba profesinių ligų	DA1	E123
PENSIJOS	Sprendimų dėl pensijos santrauka	P1	E205 E207 E211
BEDARBIO IŠMOKOS	Laikotarpiai, įskaitomi nedarbo išmokai skirti	U1	E301
	Teisės gauti bedarbio išmoką išsaugojimas	U2	E303
	Aplinkybės, kurios gali turėti įtakos teisei gauti bedarbio išmokas	U3	-

Jeigu pagal darbo sutartį ar savarankiškai dirbote keliose valstybėse narėse, jums gali būti sunku nustatyti valstybę, kuriai turėtumėte pateikti prašymus dėl invalidumo ar senatvės pensijų. Paprastai galite pateikti juos valstybės narės, kurioje gyvenate, įstaigai, jeigu buvote apdraustas toje valstybėje. Gyvenamosios vietos valstybės įstaiga persiųs prašymą kompetentingai įstaigai ir diena, kurią prašymas

buvo iš pradžių pateiktas, bus laikoma diena, kurią jis buvo pateiktas tinkamai įstai-
gai. Tokia išėitis jums naudinga, nes paprastai lengviausia ir patogiausia yra pateikti
prašymą savo gyvenamosios vietos valstybėje.

Prašymą dėl invalidumo išmokų taip pat galima pateikti valstybėje, kurioje tapote
invalidu, o prašymą dėl senatvės pensijos – ir valstybės, kurioje buvote apdraustas
paskiausiai, įstaiagai, jeigu nebuvote apdraustas valstybėje, kurioje gyvenate.

SVARBU

Minėtieji dokumentai ir procedūros skirti palengvinti ryšiams su kelių valstybių
narių socialinės apsaugos įstaigomis ir šių įstaigų tarpusavio ryšiams. Šie dokumen-
tai ir procedūros gali jums padėti per pagrįstą laiką gauti išmokas ir spėti pateikti
prašymus per nustatytus terminus.

Tačiau atkreipkite dėmesį, kad terminai ir kiti formalumai, kurių reikia paisyti tei-
kiant prašymą dėl išmokų, priklauso nuo nacionalinės teisės nuostatų, todėl atski-
rose šalyse jie nebus vienodi.

Kompetentinga įstaiiga taip pat gali paprašyti jūsų pateikti informaciją, dokumen-
tus ar patvirtinamuosius įrodymus, kurie reikalingi jūsų teisėms ir pareigoms nusta-
tyti. Todėl nedvejodamas laiku prašykite atitinkamų nacionalinių įstaiigų pateikti
išsamią informaciją apie tai, kokių veiksmų jums reikia imtis savo išmokoms gauti.

7.3. Užsienio šalys, užsienio kalbos: tai nebūtinai problema!

Kaskart dirbant, gyvenant ar viešint užsienio šalyje užsienio kalbos gali kelti proble-
mų, ypač dėl sudėtingos socialinės apsaugos terminijos. Nemokant užsienio kalbų,
gali lengvai kilti nesusipratimų, taigi tai gali kliudyti teikiant prašymą dėl išmokų,
laikantis terminų ir teikiant skundus.

Prašymai ir dokumentai, kuriuos teikiate kitos valstybės narės įstaiigoms ar teis-
mams, negali būti atmesti dėl to, kad nėra parašyti oficialiaja tos valstybės kalba.
Kitaip tariant, galite pateikti prašymus, raštus ir pažymėjimus savo gimtąja kalba

(jeigu ji yra viena iš oficialiųjų ES kalbų), jeigu manote, kad tai būtina ar tinkama. Žinoma, dėl to sprendimas dėl jūsų konkretaus prašymo gali būti priimtas vėliau, bet daugeliu atvejų tai padės aiškiai išdėstyti savo mintis ir išvengti nesusipratimų.

7.4. Valstybių narių socialinės apsaugos įstaigos: viena iš vietų, kur galite kreiptis iškilus problemai

Susidūręs su užsienio šalies socialinės apsaugos įstatymais ir reglamentais, sudėtingais dokumentais ir nežinomais terminais, nedvejokite ir kreipkitės į savo darbo, gyvenamosios ar viešnageš vietos kompetentingą įstaigą. Paprastai šios įstaigos būna pasirengusios padėti, net ir sudėtingais atvejais.

Kartais gali būti pravartu kreiptis į specialiąją susižinojimo tarnybą, kuri turi konkretios patirties sprendžiant tarpvalstybinius socialinės apsaugos klausimus.

Jeigu abejojate, ar nacionalinės įstaigos pateikta informacija yra teisinga ir atitinka koordinavimo nuostatas, pirmiausia turėtumėte kreiptis į šią įstaigą, kad ji galėtų iš naujo patikrinti tą informaciją. Tai taikoma ir oficialiems sprendimams dėl teisių į išmokas. Bet nepamirškite apie oficialių skundų pateikimo terminus.

SVARBU

Atitinkamų įstaigų, sprendžiančių su socialinės apsaugos koordinavimu susijusius klausimus kiekvienoje valstybėje narėje, adresus galima rasti interneto svetainėje <http://ec.europa.eu/social-security-directory>.

7.5. ES taisyklėms teikiama pirmenybė

ES socialinės apsaugos koordinavimo nuostatos yra vienos iš labiausiai pripažintamų taisyklių Europos Sąjungoje. Būdamos reglamentų formos, jos turi įstatymo galią ir yra tiesiogiai taikomos visose valstybėse narėse. Kitaip tariant, jos privalomos visiems, ir jų turi laikytis nacionalinės valdžios institucijos ir administracijos, socialinės apsaugos įstaigos ir teismai.

Net ir tais atvejais, kai nacionalinės teisės nuostatos prieštarauja ES taisyklėms, pirmenybė teikiama pastarosioms.

PAVYZDYS

Pagal kai kurių valstybių narių įstatymų formuluotes norint turėti teisę į tam tikras išmokas vis dar reikia turėti susijusios valstybės pilietybę. ES socialinės apsaugos nuostatomis ši sąlyga panaikinama, nes jos tiesiogiai taikomos visiems asmenims, kuriems yra numatytos.

Nepaisant to, kartais kyla problemų, nes koordinavimo reglamentai siaurai aiškunami, netinkamai taikomi arba manoma, kad tam tikra išmoka nepatenka į jų taikymo sritį. Tokiais atvejais nesijaudinkite. Jūs turite teisę visose kompetentingose institucijose ir teismuose tiesiogiai remtis atitinkamomis ES nuostatomis, jeigu šios nuostatos gali būti taikomos jūsų atvejui.

7.6. Pateikti ieškinį – neginčijama jūsų teisė

Pateikti ieškinį jus gali paskatinti daug priežasčių:

- ➔ Tai, kad vietos įstaigos nežino atitinkamų nacionalinės ar ES teisės nuostatų ir nėra susipažinusios su atitinkama ir nacionalinių teismų, ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktika. Net ir patyrusiems specialistams yra beveik neįmanoma žinoti visas šių įstatymų subtilybes ir visada tinkamai juos taikyti.
- ➔ Tai, kad atitinkama įstaiga pernelyg siaurai ar plačiai aiškina galiojančias nuostatas. Šios nuostatos ne visada pakankamai aiškios, todėl asmeniui, kuriam pavesta jas įgyvendinti, dažnai tenka jas ir aiškinti.
- ➔ Teisės aktų tekstų spragos ir nenumatyti atvejai, dėl kurių reikalingas teismo sprendimas.

Jei, jūsų manymu, tam tikras sprendimas gali būti visiškai arba iš dalies neteisingas, jūs turite teisę naudotis ieškinio pateikimo būdais, kurie šiems ar panašioms atvejams nustatyti nacionalinės teisės aktuose.

SVARBU

Jeigu jūsų pensijos ar kitų išmokų mokėjimas sustabdytas dėl, atrodytų, nepagrįstų priežasčių, nesitenkinkite telefonu duotais paaiškinimais, net jeigu juos pateikia kompetentinga įstaiga. Visada reikalaukite, kad sprendimas būtų pateiktas raštu, kad galėtumėte paremti galimą skundą.

Teismo procedūros kiekvienoje valstybėje narėje yra skirtingos. Paprastai prieš pateikdamas ieškinį turite išmėginti visus sprendimo apskundimo socialinės apsaugos įstaigoms būdus. Nesilaikydamas šios taisyklės, rizikuojate prarasti teisę pateikti ieškinį teismui. Tas pats galioja ir tuo atveju, jeigu per ilgai delsiate po to, kai įstaiga, kompetentinga nagrinėti jūsų skundą, priima galutinį sprendimą.

Atsižvelgiant į šio reikalo sudėtingumą ir į tai, kad advokato, kuris gintų jūsų interesus teisme, paslaugos gali būti labai brangios, nesvarbu, ar jūsų ieškinys priimtas, ar atmestas, mes jums patariame pirmiausia pasikalbėti su juriskonsultu, kuris specializuojasi šioje srityje. Šie specialistai, be kita ko, gali jums tiksliai pasakyti, kaip elgtis ir kokia tikimybė, kad jums pasiseks.

7.7. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas

Socialinės apsaugos koordinavimo nuostatos priimtos prieš daugiau kaip 50 metų ir nuo to laiko Europos Sąjungos Teisingumo Teismas paskelbė daugiau kaip 600 sprendimų dėl jų aiškinimo. Dauguma tų sprendimų yra darbuotojų migrantų ir jų šeimos narių naudai.

Šis skaičius aiškiai parodo Teismo svarbą siekiant apsaugoti Europos piliečius. Jam tenka pagrindinis vaidmuo kilus abejonių dėl ES nuostatų taikymo srities, jų taikymo atskirais atvejais ir jų aiškinimo nacionalinės teisės atžvilgiu.

Todėl neperdėsime pasakę, kad be Teisingumo Teismo praktikos ES socialinės apsaugos koordinavimo nuostatų teikiama apsauga būtų ne tokia veiksminga, ne tokia visapusiška ir ne tiek patenkintų lūkesčius. Teisingumo Teismas yra Europos piliečių, įgyvendinančių savo teisę judėti ir viešėti Europos teritorijoje, juridinis garantas.

Atsižvelgiant į šį vaidmenį, turėtumėte žinoti, kokių veiksmų imtis, kad Teismas dalyvautų priimant su jumis susijusį sprendimą.

- Teisingumo Teismas tiesiogiai nepriima sprendimų konkrečiose bylose socialinės apsaugos srityje. Jo sprendimai apsiriboja atitinkamų ES nuostatų išaiškinimu atsižvelgiant į konkretų atvejį. Tačiau šio išaiškinimo turi paisyti visos susijusios šalys (nacionaliniai teismai, socialinės apsaugos įstaigos, pavieniai asmenys), taigi nuo jo iš esmės priklauso galutinis sprendimas, priimamas jūsų atžvilgiu.
- Taigi jūs negalite pateikti ieškinio tiesiogiai Teisingumo Teismui. Pirmiausia visada turite kreiptis į nacionalinius teismus, tačiau neprivalote išnaudoti visų teisinių procedūrų ir visų apeliacijos būdų, numatytų nacionalinėje teisėje.
- Kilus abejonei, jūsų atvejį nagrinėjantis nacionalinis teismas gali kreiptis į Teisingumo Teismą, prašydamas išaiškinti tam tikrą ES socialinės apsaugos taisyklių nuostatą, jeigu su jumis susijęs sprendimas priklauso nuo šio aiškinimo. Tai vadinama prašymu priimti prejudicinį sprendimą. Kiekvienas suinteresuotas nacionalinis teismas, įskaitant ir pirmosios instancijos teismą, gali prašyti priimti tokį prejudicinį sprendimą. Jeigu nacionalinio teismo sprendimas nebegali būti skundžiamas, jis privalo pateikti prašymą priimti prejudicinį sprendimą. Visada galite pasiūlyti, kad jūsų atvejį nagrinėjantis teisėjas kreiptųsi į Teisingumo Teismą.
- Galiausiai į Teisingumo Teismą gali kreiptis Europos Komisija, jeigu ji laikosi nuomonės, kad nacionalinių įstatymų ir kitų teisės aktų nuostatos nederą su ES taisyklėmis (vadinamoji pažeidimo nagrinėjimo procedūra). Šiai procedūrai pradėti nebūtinai turi būti išnaudotos visos nacionalinės teisės gynimo priemonės ir visi apeliacijos būdai, taip pat nebūtinai turi būti iškelta konkreti atskira byla. Tačiau ši procedūra atima daug laiko ir iš daugiau kaip 600 Teismo sprendimų tik keletas priimti pagal pažeidimo nagrinėjimo procedūrą. Daugiau kaip 90 % priimtų sprendimų susiję su nacionalinių teismų pateiktais prašymais priimti prejudicinį sprendimą.

Daugeliu atvejų net nereikės specialiai kreiptis į Teisingumo Teismą, nes esama teismo praktika yra pakankamai aiški, kad būtų galima priimti sprendimą jūsų atveju. Todėl svarbu, kad advokatai, juriskonsultai ir nacionaliniai teismai gerai išmanytų šią praktiką.

8. Kyla daugiau klausimų?

Šio vadovo tikslas – suteikti jums bendrą supratimą apie tai, kaip ES socialinės apsaugos koordinavimo nuostatos apsaugo Europos piliečius, kurie naudojami savo teise į judėjimo laisvę. Pateikiama informacija gali jums padėti nustatyti, ar šios nuostatos yra taikomos jūsų atveju ir kokios galėtų būti jūsų teisės ir pareigos.

Kaip jau minėta, duoti aiškių patarimų konkrečiais atvejais neįmanoma. Todėl gali būti, kad perskaitę šį vadovą tebeturėsite nemažai klausimų. Jeigu taip yra, patariame kreiptis į vietos, regionų ar nacionalines kompetentingas įstaigas ir organus: ES teise nacionalinės socialinės apsaugos sistemos tik koordinuojamos, o jūsų padėties vertinimas visada priklausys nuo jūsų atveju taikomų nacionalinės teisės nuostatų. Taigi nacionalinės valdžios institucijos dažnai gali duoti jums geresnių patarimų ir suteikti tikslesnės informacijos, nes jos susipažinusios ir su ES taisyklėmis, ir su savo vidaus įstatymų rinkiniais.

Jeigu jūsų užklausų rezultatai jūsų vis dar netenkina, ES numatyta keletas informacijos teikimo ir problemų sprendimo priemonių.

➔ Europos Komisijos Užimtumo ir socialinių reikalų generalinis direktoratas redaguoja ES socialinės apsaugos taisyklėms skirtą interneto svetainę (<http://ec.europa.eu/social-security-coordination>).

Be informacijos apie socialinės apsaugos teises, kai jos susijusios su daugiau nei viena valstybe nare, šioje interneto svetainėje pateikiama daug dažnai užduodamų klausimų ir atsakymų į juos, taip pat čia galima susipažinti su teisės aktų tekstais ir daugybe susijusių aiškinamųjų pastabų.

➔ Piliečių konsultavimo tarnyba (PKT) – tai internete veikianti nemokama konsultacijų tarnyba, kurios paslaugomis gali naudotis visų ES valstybių narių ir EEE (Norvegijos, Islandijos ir Lichtenšteino) piliečiai (<http://ec.europa.eu/citizensrights>). PKT duoda žmonėms galimybę įgyvendinti savo teises ir galimybes bendroje rinkoje ir naudotis jomis, teikdama jiems praktiškus, specialiai pritaikytus atsakymus į atskiras užklausas dėl laisvo judėjimo ir piliečių teisių Europos Sąjungoje ir Europos ekonominėje erdvėje.

Tarnyba taip pat teikia patarimus dėl veiksmų, kurių piliečiai gali imtis, kad išspręstų problemas, su kuriomis gali susidurti besinaudodami savo teisėmis, ir galiausiai nukreipia juos į įstaigą (oficialią ar nepriklausomą, ES, nacionalinę ar vietos), kuri gali suteikti jiems tolesnę pagalbą.

- ➔ *Europe Direct* teikia informaciją visais su ES susijusiais klausimais ir taip pat nukreipia informacijos ieškančius asmenis į kitus Europos, nacionalinius, regionų ir vietos informacijos ar konsultacijų šaltinius, įskaitant PKT (<http://ec.europa.eu/europedirect>).
- ➔ *Solvit* yra Europos Komisijos ir valstybių narių (bei Norvegijos, Lichtenšteino ir Islandijos) sukurtas tinklas, kurio tikslas – spręsti problemas tarp nacionalinių administracijų, kurios kyla atskiriems piliečiams ir verslo įmonėms dėl netinkamo vidaus rinkos taisyklių taikymo. Jis padeda rasti neteisminius (neoficialius) sprendimus dėl skundų, susijusių su atvejais, kai valdžios institucijos neteislingai taiko vidaus rinkos įstatymus (<http://ec.europa.eu/solvit>).
- ➔ Jeigu manote, kad konkrečios valstybės narės nacionalinės teisės aktai ar tos valstybės įstaigų taikoma administracinė praktika prieštarauja ES socialinės apsaugos koordinavimo nuostatoms, galite pateikti skundą Europos Komisijai. Jeigu valstybė narė nesilaiko ES teisės, Komisija turi savarankiškų galių (veiksmams dėl reikalavimų nesilaikymo) nutraukti pažeidimą ir, jeigu būtina, gali perduoti bylą Europos Sąjungos Teisingumo Teismui.

Naudingos nuorodos internete

Informacija apie socialinės apsaugos koordinavimą Europoje:

<http://ec.europa.eu/social-security-coordination>

<http://ec.europa.eu/social-security-directory>

<http://ehic.europa.eu>

<http://www.tress-network.org>

Informacija apie laisvą darbuotojų judėjimą:

<http://ec.europa.eu/free-movement-of-workers>

Informacija apie nacionalines socialinės apsaugos sistemas:

<http://www.ec.europa.eu/missoc>

Problemų sprendimo priemonės:

<http://ec.europa.eu/citizensrights>

<http://ec.europa.eu/europedirect>

<http://ec.europa.eu/solvit>

Europos Komisija

ES socialinės apsaugos nuostatos. Jūsų teisės judant Europos Sąjungoje

Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras

2011 — 58 p. — 14,8 × 21 cm

ISBN 978-92-79-17670-8

doi:10.2767/90632

Šis vadovas yra atnaujintas leidinio *Bendrijos socialinės apsaugos teisės aktų nuostatos* (KE-64-04-022-LT-C, ISBN 92-79-00003-9) leidimas. Jame pateikiama jūdiems europiečiams skirta atnaujinta informacija, kad jie žinotų, kokias teises socialinės apsaugos srityje turi persikeldami iš vienos ES valstybės narės į kitą. Vadove išsamiai aptariamos koordinuotos ES socialinės apsaugos nuostatos ir išaiškintos asmens kaip darbuotojo, turistu, studento, bedarbio ar kito neaktyviojo asmens, pensininko ar trečiosios šalies piliečio teisės.

Šis leidinys išspausdintas visomis oficialiosiomis ES kalbomis.

KAIP ĮSIGYTI ES LEIDINIŲ

Nemokamų leidinių galite įsigyti:

- svetainėje *EU Bookshop* (<http://bookshop.europa.eu>);
- Europos Sąjungos atstovybėse arba delegacijose. Jų adresus rasite svetainėje: <http://ec.europa.eu> arba sužinosite kreipęsi faksu: +352 2929-42758.

Parduodamų leidinių galite įsigyti:

- svetainėje *EU Bookshop* (<http://bookshop.europa.eu>).

Prenumeruoti leidinius (pvz., metines *Europos Sąjungos oficialiojo leidinio* serijas, *Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktikos* rinkinius) galite:

- tiesiogiai iš Europos Sąjungos leidinių biuro platintojų (http://publications.europa.eu/others/agents/index_lt.htm).

Jūs domina Europos Komisijos Užimtumo, socialinių reikalų ir lygių galimybių generalinio direktorato **leidiniai**?

Jų galite atsisiųsti arba nemokamai užsiprenumeruoti internete:
<http://ec.europa.eu/social/publications>

Be to, esate kviečiami užsiregistruoti:
<http://ec.europa.eu/social/e-newsletter>
ir gauti nemokamą Europos Komisijos elektroninį naujienlaiškį *Socialinė Europa*.

<http://ec.europa.eu/social>

www.facebook.com/social europe

Leidinių biuras

ISBN 978-92-79-17670-8

9 789279 176708